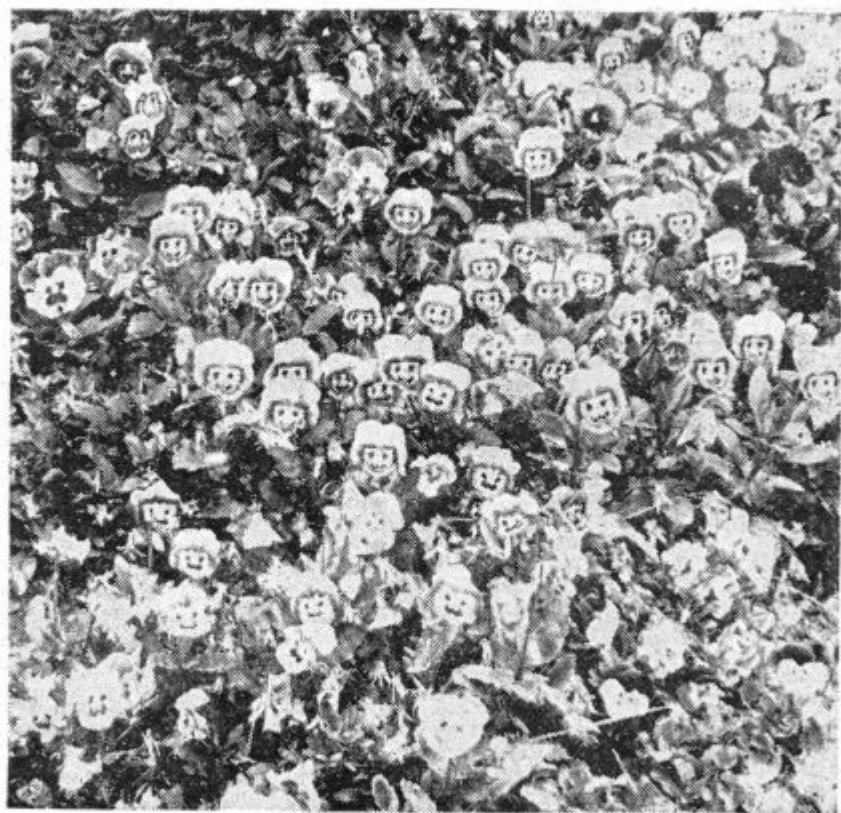

ŽIVLJENJE IN SVET

Čudovita mati narava

18

1. novembra

Knjiga 10.

19 Ljubljana 31

Življenje in svet

Ilustrovana tedenska revija

Izhaja vsako nedeljo in stane celoletno (dve knjigi) Din 80.—, polletno (ena knjiga) Din 40.—, trimesečno Din 20.—, mesečno Din 8.—. Posamezna številka Din 2.—.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA, trimesečno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. — FRANCIJA, mesečno 4 franke. — ČESKOSLOVAŠKA, mesečno 6 kron. — AVSTRILIJA, mesečno 1 šiling. — Amerika in ostalo inozemstvo letno 1 ½ dolarja.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5.

VSEBINA št. 18: Dr. Ivan Jurečko: Evgenika. — Osip Dimov: Zmagoslavje tehnike. — Yorktown (150 let ameriške neodvisnosti). — Skrivnost razvoja. — Skalni samostani na Grškem. — »Novi svet«. — Slike iz življenja in sveta. — H. Picard: Sinja demanta (konec). — Pogrebni običaji pri raznih narodih. — Iz zgodovine vsakdanjosti. — Sportni duh v Angliji. — Olga Čehova: Idealna žena. — Tedenski jedilni list. — Ako še ne veš. — Karikature. — M. Pavičević—D): Črnogorci. — Humor v slikah.

Črnogorci

Neutrudljivi zbiratelj narodnih povesti in anekdot o Črnogorcih objavlja svoje knjige po raznih mestih. Deseto je na 159 straneh natisnil S. Šek. Z geslom: »Kad giganti govore neka sitneš čuti« je namesto predgovora ponatisnil laskave ocene, ki so jih o prejšnjih zvezkih priobčili slavnostniki ali publicisti K. Baljmont, dr. V. Dvorniković, dr. L. Vojnović (na strani 14. mora stati Brennus, a ne Brennar!), urednik M. Jevtić. Odlični ruski pesnik Baljmont, ki smo ga nedavno spoznali na penklubijski prireditvi v Ljubljani, povzdiguje pri teh zgodbicah njih kretkočo, češ. »mnogo težji in mnogo vrednejši je zadatak, napisati dovršeno pesmico v 8 kiticah, nego spev v nekoliko poglavjih In res, Goethejeve vrstice »Über allen Gipfeln...« so še sedaj žive kakor v prvem trenutku svojega postanka, ko so bile z ogljem napisane na zidove starega grada, in živlele bodo, dokler bo trajal bogati in dragoceni nemški jezik, a njegov spev »Hermann und Dorothea« je davno mrtev. Tudi naši nesmrtni pesniki nudijo slabe primere. Puškinova »Na brežuljkih Gruzije« ali njegova »Trije ključ« se ne pozabita, dokler bo svet stal, toda nikomur ne hodi danes na misel, da bi čital njegove »Cigane«, in celega Ljermontovega »Demona« dam rad za eno njegovo pesmico: »Ne ženi se, dečko, nikar, poslušaj me, rajši si kupi konja za ta denar... Vidite, kakor se lirski pesnik mora slaviti za sposobnost, da nam v nekoliko kiticah da večni praznik, tako treba ceniti zmožnost pri-

povedača, da nam v malo vrsticah da krasnosloven, živ prikaz.«

Vzemimo nekaj primerov, n. pr. iz poglavja »Junačke«.

Žalitev

Petar Jovičić in Mitar Petranović, Crmničana, sta dobra znanca.

»Mitre, hajdi da popijeva vsak eno kavo.«

Popila sta in se pomenila.

»Piačam,« pokliče Petar in seže v žep. Ker ne najde stotaka, ki ga je gredoč hotel menjati vstane, pretrese žepa, pogleda pod klopi in po kavarni, nato se obrne k Mitru:

»Da mi nisi ti vzel teh sto kron?«

»Šaljš se, Petre, ali me resno vprašuješ?«

»Ne šalim, ampak resno govorim,« odvrne Petar, nervozen zbog izgube.

Komaj je dovršil potegne Mitar samokres in s petimi streli na mestu ubije Petra.

Obsojen je bil na prav milo kazen glede na izzvano stanje: uvreda.

Iz poglavja »Etika«.

S p o m e n i k

Radonja Perišin je pasel ovce ob kolovozu v Kosovem Lugu. Mimo pride turist, ki je peš prepotoval križem vso Črno goro:

»Zakaj v Črni gori ni nikjer nobenega spomenika?«

»Kako da ga ni? Si mar slep?«

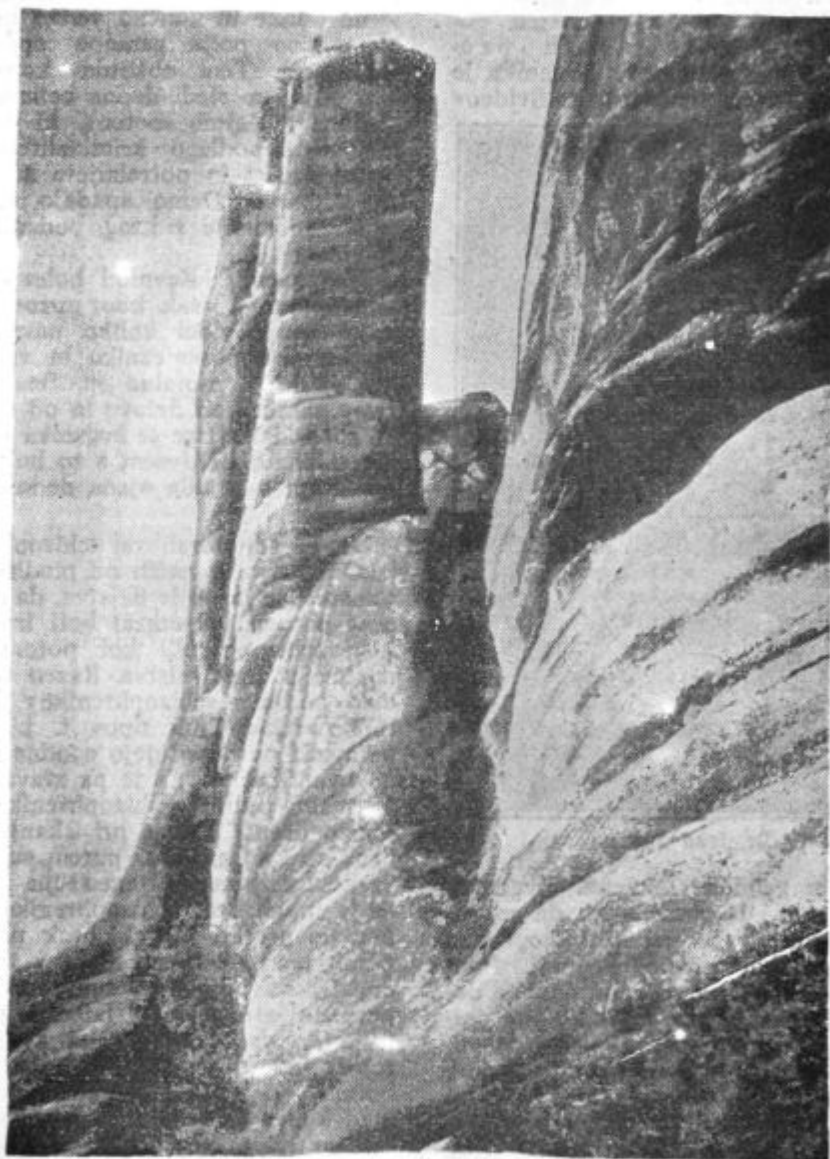
* Mićun M. Pavičević: Črnogorci. X. Samobor 1931.

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 18.

LJUBLJANA, 1. NOVEMBRA 1931.

KNJIGA 10

Samostan Kalabaka

(Glej »Skalni samostani na Gräkem« str. 487)

Dr. Ivan Jurečko

Evgenika

Dr. Luxenburger iz Monakova objavlja v monakovski medicinski reviji članek pod naslovom: Kakšni so zahtevi ki evgenike z ozirom na rezultate psihiatričnih preiskav na dednost. Evgenika je nauk o zdravem množenju individuov

Dr. Ivan Jurečko

v smislu psihične higiene. Evgenika ima nalogo, da pazi na to, da so potomci zdravi, da so v biološkem smislu kolikor mogoče popolni. Individuum naj bo na reakcije okolice dobro oborožen in naj poseduje čim največjo množino duševnih dobrin in čim najmanj degeneriranih dednih lastnosti. Psihična evgenika ima za nalogo povzdigniti psihično vrednost zapadne kulture in mora zaradi tega posebno paziti na dednost posameznega individua in na one podedovane bolezni, ki zaradi svojih simptomov in pogostih pojavov znižujejo zdravstven in kulturnen nivo človeške družbe. Predvsem prihaja v poštev skupina schizofrenij (dementia praecox = predčasna bebavost) in biološko njim koordiniranih schizoidnih psihopatij (duševna manjvrednost), psihose in psihopatije manično-depresivne oblike in končno veliko in problematično polje genuine epilepsije (padavice). Tem obširnim konstitutivnim pojavom sledi dedna bebavost in skupina slučajnih motenj, ki tvorijo biološko podlago kriminalitete, zanemarjenosti in potrebujejo socialnega skrbstva. Delno spadajo te psihične anomalije v krog podedovanih anomalij.

Pred vsemi duševnimi boleznimi je schizofrenia. Vsak, kdor pozna to bolezen in je videl koliko nesreč povzroča pri posamezniku in v rodbinah, kakšne moralne in finančne žrtve zahteva od države in od družbe, bo sprevidel, da se je evgenika morala začeti baviti predvsem s to boleznijo, kakor hitro je bila njena dednost dokazana.

Da bi se morali vsi schizofreniki izločiti na vsak način od ploditve potomstva, je jasno iz dejstva, da so njihovi potomci desetkrat bolj izpostavljeni schizofreniji kot potomci povprečnega prebivalstva. Razen tega je med potomci schizofrenikov 25 krat toliko schizoidnih tipov t. j. psihopatov, ki ne posedujejo ugodne socialne kvalifikacije. Če je pa zraven tega seksualni partner schizofrenika tudi schizofrenik, kar je pri iskanju spolnega druga navadno, potem pa je nevarnost za potomce tem večja. Pa tudi če je spolni drug schizofrenika navaden povprečen človek brez psihopatičnih posebnosti, se mora s tem računati, da imajo vsi tudi navidezno normalni otroci v sebi latentne predispozicije, da prenesejo na svoje potomce kali duševnega obolenja. Mnogi bolniki, ki so prej navadno dočakali svoj konec v zavodu, se danes oddajo v domačo oskrbo, kjer se vsaj začasno družabno in socialno prilagodijo, da stopijo v zakon in plodijo potomce.

Tukaj je potrebna energična pomoč, če hočemo zabraniti, da se dedne predispozicije za schizofrenijo ne razširijo in se prebivalstvo najšir-

ših slojev ne okuži z dednim razpoloženjem za schizofrenijo.

Zahtevati se mora, da se vsak schizofrenik s sigurno ugotovljeno diagnozo sterilizira, preden se ga odpusti iz zaprtega zavoda, če je še v starosti možnosti ploditve odnosno zanositve. Isto se mora zahtevati od schizofrenikov, ki niso več potrebni zavodnega oskrbovanja. Če se ne podvržejo sterilizaciji, morajo ostati v zaprtem zavodu.

Kdor je zmožen raso ali pleme pokvariti, kakor ploditve zmožni schizofreniki, se mora smatrati za splošno nevarnega v smislu zakona, ker je zdravje in varnost rase prav tako potrebna zaščite kakor zdravje in varnost individuala. Moralna dolžnost zakonodajstva je, da ustvari za to potrebno zakonsko podlago.

Pa ne samo schizofreniki, ampak tudi zdravi člani rodbin, v katerih se pojavi schizofrenija, so sposobni dedno prenašati predispozicije k schizofreniji na poznejše rodove. Empirično, dedno prognostične preiskave so to potrdile. Dolžnost evgenike je, da tudi v teh primerih pazi na čistost rase. O sterilizaciji ne moremo govoriti pri sorojencih schizofrenikov in njihovih otrocih; indicirana bi bila samo v primerih, kjer je sorojenec ali otrok schizofrenika schizoiden psihopat in ima schizoidnega seksualnega partnerja. Pri tej konstelaciji bi se moglo misliti na sterilizacijo, ker je število dedno obremenjenih potomcev v teh primerih veliko. To bi moglo veljati tudi pri križanju schizoidnih psihopatov izrazitih čudakov. V drugih primerih pa, kjer je en partner psihopat, bi se mogla odsvetovati zakonska zveza ali ploditev potomcev. V primerih, kjer so potrebni otroci iz važnih vzrokov, se pa odsvetuje od prevelikega števila otrok, ker z večjim številom otrok raste možnost bolestinih potomcev. Sorojenci psihopatov in schizofrenikov, ki pri natančni preiskavi ne rudiijo nobenih znakov boleznih ali boleznosti in imajo zdravega seksualnega partnerja, pa morejo brez ovire sklepati zakonske zveze in ploditi potomce. Otrokom schizofrenikov, ki tudi ne kažejo nobenih posebnosti, bi se pa morala na vsak način odsvetovati ploditev otrok, ker se jih mora smatrati na podlagi da-

našnjih rezultatov vede na vsak način kot nosilce delne obremenjenosti. To so glavne smernice, ki se jih moramo držati za evgenično zaščito proti okuženju rase in prebivalstva s schizofrenim dednim obremenjenjem. Dolžnost države je, da podpre zdravnike evgenike s primernimi zakonskimi določili in pripomore k avtoritativnemu izvajanju teh smernic.

Tudi krog manično-depresivnih blodnj je za evgenika pomemben in nudi mnogo prilike za intervencijo v svrhu obranitve in zboljšanja rase. Razlika med schizofreniki in manično-depresivnimi blodnjami je v tem, da ne pride pri teh blodnjah nikoli do beavosti in so včasih ti bolniki med posameznimi bolezenskimi fazami socialno zelo porabni in predstavljajo nad srednje ljudi. Vendar je veliko primerov, v katerih sledijo atake boleznih ena za drugo celo življenje in so zaradi tega ti bolniki veliko breme javnosti. K temu je pa še dedna prognoza zelo neugodna. Za direktne potomce se mora to smatrati za dokazano. Za potomce sorojencev pa velja pravilo, da nosijo v sebi dedne predispozicije, četudi se ne javijo pri nosilcih, ampak šele pri nadaljnjih otrocih.

Z manično-depresivnimi bi se moralo evgenično ravnati kakor s schizofreniki. Kar se tiče sorojencev manično-depresivnih, bi se jim morala odsvetovati ploditev potomcev, če nudijo psihopatične znake ali anomalije značaja, ki so za manično-depresivno konstitucijo karakteristične. Predvsem pridejo v poštev osebe, ki so periodično brez zadostnih aji sploh brez vzrokov žalostne, deprimirane, osebe, ki izgube hitro pogum in življenjsko veselje ter energijo na eni strani, na drugi strani pa osebe periodično preveč vesele, razposajene, lahkomišelnih bonvivanti, originalni šaljivci in osebe, ki se gibljejo periodično med obojema tema ekstremoma. Ako so te osebe sorojenci ali otroci kakšnega izrecnega manično-depresivnega bolnika, obstoja upravičen sum, da so nosilci dedne predispozicije, ki izbruhne pri potomcih kot bolezen. Pri psihopatih manično-depresivnega kroga je treba posebno paziti, ker ne imponirajo kot abnormalni, ampak delajo pogosto vtis izrazitih posebnih značajev in temperamentov, ki socialno ne vplivajo ne-

prijetno in je težko ločiti jih od zdravih oseb teh rodbin.

Na krog epileptikov (padavica) je treba evgenično zelo paziti. Ne samo, da je dedno razpoloženje za epilepsijo zelo veliko — otroci epileptikov obolijo 30-krat tako pogosto na padavici kot ostali prebivalci — je v epileptičnih rodbinah zelo veliko socialno manjvrednih, asocialnih in antisocialnih tipov. — Veliko število kriminalnih oseb se rekrutira iz eksplozivno razdražljivih psihopatov epileptičnega kroga. K temu še pride veliko število telesnih in živčnih obolenj, ki korelirajo z epilepsijo in nudijo pododane krčne simptome. Rodbine epileptikov nudijo manjvredne rodove, in sicer se opaža ta manjvrednost celo še pri onih potomcih, pri katerih se izraža epilepsija ne javi bolj pogosto kakor pri ostalih prebivalcih. Za evgenika sledi iz tega, da odsvetuje tudi sorojencem in otrokom epileptikov ploditev otrok. Epileptiki bi se morali kakor schizofreniki in manično-depresivni na vsak način izključiti od ploditve. Tudi duševno dozdevno normal-

nim članom epileptičnih rodbin se mora odsvetovati ploditev večjega števila potomcev. Ne sme se pozabiti, da je psihično, biološko in socialno stanje epileptičnih rodbin tako nizko, da obstoja za evgeniko neobhodna potreba izločiti te rodove iz prebivalstva.

Še v večji meri velja to za rodove dednih bebavcev. Težki idioti se izključujejo sami, težje je z inbecilnimi in debitnimi. Njihova rodovitnost ni manjša od ostalega prebivalstva, razen tega je izvenzakonska produktja otrok pri njih večja. In v zakonu bodo uporabljali veliko manj in nepravilno protikonceptna sredstva kot groso intelektualno višje stoječi del prebivalstva. Boj proti protikonceptnim sredstvom, čeprav se ga mora smatrati za upravičenega iz moralnih in socialno-političnih ozirov, pospešuje direktno nadprodukcijo slaboumnih, ker bolj inteligen ten del prebivalstva kljub temu iz subjektivno upravičenih vzrokov ne producira več otrok, slaboumni pa, vzgojeni v avtoriteti, pritrjujejo v polni meri propagandi za povečanje števila otrok. To dejstvo je ravno

Lovci biserov brez kruha

Svetovna gospodarska kriza je spravila ob kruh tudi prebivalce mnogih indskih mest, ki jim je edini zaslužek industrija biserov. Kdo na svetu kupuje še bisere?

žalostno. Boj proti zmanjšanju rojstev je upravičen, toda sodelovanje slaboumnih in slabo nadarjenih se mora odkloniti. Ker pa ravno pri intelektualno manjvrednih nasveti v tem oziru nič ne koristijo. oziroma tozadevne nasvete slabo razumejo, je potrebno radikalno sredstvo Vsak individuum, pri katerem ugotovijo strokovnjaki dedno slaboumnost, se mora od ploditev izločiti, t. j. sterilizirati. Ker pa v večini primerov ni misliti na princip prostovoljne sterilizacije, bi se morala sterilizacija izvesti siloma, t. j. ukrep, ki smo ga dolžni sami sebi in lastni kulturi, kakor tudi svojim potomcem. Vem, da se bo smatralo to za okrutnost, trdost, toda moramo pomisliti, da bo morala bela rasa bojevati boj za obstanek proti drugim svežim rasam. In v tem boju je slabši in nesposobnejši sovražnik močnega in sposobnega. Iz vzrokov humanitete se ne more nesposobneža iztrebiti, toda skrbeti moramo za to, da se nesposobnost ne podeduje skozi cele generacije rase. Tudi če materinska čustva tisočev intelektualno manjvrednih mater izumrjejo, glavno je, da mati naše kulture — rasa ostane zdrava.

Veliko število psihopatov spada v krog schizophrenije, manično-depresivnih psihoz in genuine epilepsije. Sem spadajo posebno socialno oporečni tipi: kriminalni in zanemarjeni, potepuhi, vagabundi in moralno defektni. Verjetno je, da če bi se posrečilo eliminirati iz rase patološke dedne linije, da bi bilo človeštvo obenem oproščeno glavnih predpogojev kriminalitete in zanemarjenosti. Toda ne smemo se omejiti samo na to, evgenično nastopati proti onim kriminalnim psihopatom, katerih sorodnost z dednimi psihopati je dokazana, ampak je potrebno v vseh onih primerih, kjer kriminaliteta ni posledica miljeja, zločincu ploditev zabraniti. To naj žadene vse zločince, ki ogražajo čast, življenje, zdravje in imetek soljudi. Težak rojen zločinec se mora prav tako kakor slaboumnejši izločiti od ploditve otrok.

Glede onih psihopatov, ki ne spadajo v prej omenjen deden krog, se dajo prav tako določiti gotove smernice. Da ne bomo raznih paranoidnih, sensitivnih in anankastičnih psihopatov pozivali k ploditvi, je razumljivo. Jaz celo odsvetujem težkim mladim prisilnim nevrastikom ploditev otrok,

ker je anankastičen sindrom vedno sumljiv bližnje schizophrenije odnosno, da so potomci prisilnih nevrotikov schizophreniki, in da je tu nevroza delen pojav schizophrenije. Tudi nagonški in nasilni individui so v evgeničnem oziru potrebni nadzorstva. Da se seksualno perverznm posebno ekshibicionistom in homoseksualcem nasvetuje vstop v zakon, ni samo napačna zdravnikova, ampak zločin na rasi. Pri histerikih se z normalnim spolnim udejstvomanjem, ki je končno samo v zakonu mogoče, navadno psihonevrotične motnje odstrani, ploditev otrok se jim pa mora iz zdravniškega stališča prepovedati. Najbolj pravilna bi bila sterilizacija. Kot nesmiselno kurioznost omenjam, da so še zdravniki, ki svetujejo epileptikom iz terapevtskih ozirov zakon.

Pri velikem številu in pogostem pojavu psihičnih motenj nastaneta dve vprašanji. 1. Ali ne obstoja nevarnost, da se pri eliminiranju psihopatoloških dednih elementov uniči pomembne kulturonosne faktorje in je s tem rasa oškodovana? 2. Ali niso za ploditev diskvalificirani tipi tako številni, da bi s popolno odstranitvijo od produkcije otrok nastala velika vrzel v kvantiteti in bi bil s tem živeči fundament zapadne kulture oslabiljen in ogražan?

V okvirju te kratke razprave ni mogoče zadostno tet nacionalno političnih vprašanj azmotriti. Gotovo govori marsikaj za to, da se v duševno bolnih rodbinah in predvsem v teh podeduje nadarjenost za gotove socialno in kulturno visoko stoječe storitve. Posebno za umetniško produkcijo govori gotova verjetnost, čeravno to ni popolnoma dokazano. Da bi bila žensalna nadarjenost vezana na obstanek degenerirane dedne mase, je napačen logičen sklep. Če bi bila ta teorija genija pravilna, bi seveda prišla evgenika v resen konflikt s svojo vestnostjo. Te preiskave se vrše in je upanj da bo do zaključene s končno veljavnim rezultatom.

Da bi razen visoko nadarjenih ostala precejšnja množina srednjih ljudi nezaposlenih, je neobhodna, čeravno ne aželjena posledica evgeničnega čiščenja. Preiskovanje dednosti pa zavzema stališče, da se število tipov, ki se jih naj izključi od ploditve, čim bolj zmanjša, ter da se ugotovi eksaktne za ploditev zdrave ljudi, katerim

se potem produkcija potomcev nujno priporoča.

Da bi pa kljub temu padlo število rojstev, če bi evgenika izvedla radikalno svoje zahteve in smernice, je pa evidentno. Nočem se prištevati k častilcem kvantitete, ki mislijo, da je usoda naroda in kultura odvisna od množine živečih nosilcev, ako večina teh niso nosilci niti nacionalne niti kulturelne volje. K tej množini spada na vsak način masa manjvrednih. Bela rasa številčno za milijone reducirana, toda v bioloških vrednotah in s tem v kulturni koncentraciji povzdignjena bo lažje konkurirala z drugimi rasami, kakor, če bi morala milijonske armade manjvrednih preskrbovati ob enem v boju za obstanek. Dokler ne more evgenika udejestviti svojega glavnega principa namreč, kar je manjvredno iztebiti in kar je dobrega in spretnega pospeševati, se mora zadovoljiti s tem, da spozna in odkrije nezdravo in ga skuša onemogočiti.

Zakonodalec bo moral rezultate evgenike sankcionirati.

Članek kaže stremljenje evgenike za izboljšanje bele rase. Nekatere konsekvence članka so mogoče preveč ekstremne, vendar je tendenca članka tudi za naše razmere zelo pomembna. Ne samo telesno in psihično izboljšanje posameznega individua je potrebno, potrebujemo izboljšanje zaroda,

potrebujemo zdrave potomce, ki bodo že imeli od narave podedovane predispozicije za gotove nacionalne in moralne tendence v smislu izpopolnitve dosedaj že obstoječih. Potrebujemo ljudi, ki bodo v svojem poklicu na višku, da producirajo čim več materialnih in moralnih dobrin, ki so v korist celoti naroda in državi. Iznebiti se moramo balasta, ki napolnjuje blaznice, kaznilnice, bolnišnice, prisilne delavnice, ki parazitira na ostalih produktivnih slojih in zmanjšuje splošno blagostanje. Članek ne upošteva veliko množino moralno manjvrednih, ki pri popolnoma ohranjenem, včasih nadpovprečnim intelektom pridejo na visoka socialno in materialno odgovorna mesta, kjer so zaradi svojega včas ekskluzivno egocentričnega, zahrbtnega intriguantskega udejevanja prava nadloga za ves svoj delokrog, kakor je sadist ali homoseksualec nesreča kot učitelj, častnik, kot delovodja itd.

Vsi ti tipi bi se morali od ploditve izključiti in potrebno bo, da zakonodaja upošteva najnovejše rezultate psihiatrične vede in se ukloni zahtevam evgenike. Samo na ta način je mogoče zaščititi pleme proti infekciji duševne, predvsem pa največje nadloge moralne manjvrednosti, ki more v javnem in privatnem življenju povzročiti največje škode.

Osip Dimov

Zmagoslavje tehnike

Frizer za dame in gospode.

Pri vходу se srečata dama in gospod.

No, lahko bi bila malo mlajša, so bliskovito registrirali njegovi dobro trenirani možgani.

Ni moj tip, je ugotovila takoj njena glava.

Oba vstopita. Oddelek za gospode je desno, dame — levo. Zelen zastor označuje mejo. Zastor je dobro pritrjen in pravkar došli gostje se ne vidijo.

On si da striči lase, drži ilustriran časopis ne da bi ga čital in si ogleduje svoj obraz v ogledalu. Ne posebno lep obraz, toda iz njega odseva duh. Koder rjavih las mu pade prav na nos in mu uniči v splošnem ugoden vtis. S kašljanjem skuša odstraniti šop las.

Takoj za zelenim zastorom so pridno na delu. Sliši se šepetanje. Nekaj šumi, potem zabrni. Pljuskanje vode. »Oj!« pravi ženski glas. Njegovi lasje so kratko ostriženi. Nekoliko prekratko — toda

obraz je dobil nov življen izraz. Zdaj sliči drznemu fantu, »romantično« navdahnjenemu. Korenjak z nemirno dušo in iskajočimi mislimi.

Z nespretnim gibom odmakne frizer nekoliko zastor, in zdaj vidi gost v ogledalu damo, ki vidi prav tako njegov novi obraz.

Toda tudi dama se je spremenila. Zdaj je plavalasa, za deset let mlajša in je dobila nakodrane lase. Novemu, drznemu korenjaku z romantično dušo je všeč ta dama. In mlada dama čuti simpatijo za novega romantika.

Zelo čedna, registrirajo bliskovito njegovi trenirani možgani.

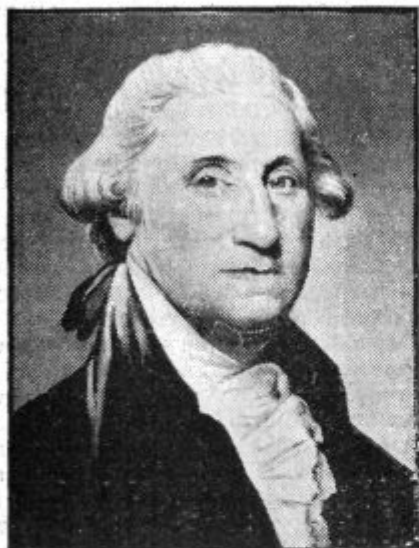
Natanko moj tip, ugotovijo takoj njeni možgani.

Zastor se spet raztegne. Toda večno skrivnostni čar kozmosa je že tu: dva človeka, ki sta se srečala, še pred nekaj minutami tuja in oddaljena, se zdaj iščeta...

Yorktown

150 let ameriške neodvisnosti

Zedinjene države Severne Amerike slave letos 150 letnico pomembnega dogodka iz osvobodilne vojne proti Angležem, dogodka, ki je v današnjem merilu vojaških uspehov precej malenkosten, ki pa

Jurij Washington

je vendar eden izmed onih dogodkov, ki so odločili usodo Amerike. V državi Virginiji ob zalivu Chesapeake leži malo mesto Yorktown, kjer se je 19. oktobra 1781 posadka angleškega kralja vdala oblegajočim jo francosko-ameriškim silam. Ameriška osvobodilna vojna, ki se je začela v prvi polovici 1775, se je po mnogih preobratih opoteče vojne sreče končala čez osem let z mirom v Versaillesu, ki je rojstna letnica današnje mogočne USA.

Borba za samostojnost ameriških držav je eden izmed najbolj tipičnih primerov za pregovor, ki pravi, da često med prepiprom dveh pozanje ves dobiček tretji. Svoboda Amerike je namreč vznikla iz borbe dveh mogočnih kraljevin za ameriško celino, iz borbe med Anglijo in Francijo. Dobro poldrugo stoletje prej je Anglija poslala na vzhodno obrežje današnjih Zedinjenih držav svoje prve naselnike, ki so ustanovili ogrodje držav, znanih pod skupnim imenom Nove Anglije (New England).

Francozi so se bili usidrili severno in južno Nove Anglije in začela se je tiha toda neizprosna borba za posest novega sveta.

Anglija v onih časih še ni imela svojih izkustev v kolonialni politiki. Izžemala je svoje prekomorske naselbine, odrekala naselnikom razne pravice, smatrajoč svojo ameriško posest le za molzno živinčce ter s tem v redko sejanih intelektualcih vzbudila mogočno težnjo po osamosvojitvi. Cel niz angleških ukrepov je mirne naselnike koncem koncev le toliko razjaril, da so ustanovili v Massachusettsu, deželi »romarskih očetov«, vstaško obrambno vojsko, ki je imela namen braniti pravice naselnikov pred silovitostjo angleških oblastnikov. Angleži so seveda skušali zatreti to sprva precej nedolžno gibanje ter izzvali 19. aprila 1775 s temi četami prvi spopad in med oba tabora je padla prelita kri, ki je podžgala uporniško gibanje, privedla do odkrite državljanske vojne in končala s popolnim porazom mogočne Anglije.

Po prvem boju pri Lexingtonu je stopil na čelo upornikov Jurij Washington in čete so dobile ponosno ime »kontinentalna armada«. Ljudstvo pa se po svoji ogromni večini ni ogrevalo za boj proti kralju, ki so ga vodili prav za prav le redki ameriški svobodnjaki. Brez izdatne pomoči Francozov, bi se bilo gibanje nedvomno izjalovilo in ameriške države bi morale pač počakati ugodnejšega trenutka, da si izvojujejo svobodo. Ameriške čete so bile ves čas v defenzivi in način vojskovanja, v katerem so bili Angleži ves čas v napadu, je utrujal kraljeve čete ter polagoma uničil njihovo bojno sposobnost. Vojna sreča je kolebala zdaj na to, zdaj na drugo stran. Prvi poraz so slabotne ameriške čete doživele pri Bunker Hillu in angleška vojska je po vrsti zasedala uporniška središča Boston, Philadelphijo in New York. Washingtonova zmaga pri Trentonu je imela le majhen pomen, pač pa je angleški poraz pri Saratogi 1777 imel odločilen vpliv na nadaljnji razvoj osvobodilne vojne. Leto dni prej je filadelfijski kongres proglasil ameriško neodvisnost in poslal Benjamina Franklina kot svojega poslanika v Pariz. Po bitki pri Saratogi se je Franklinu posrečilo doseči prizna-

nje Francije, ki sta se ji pridružili tudi Španija in Holandska.

Priznanje treh kolonialnih sil, osobito pa krepka francoska pomoč sta povzročila popoln preobrat v vojevanju. Ameriška udeležba na osvobodilnih bojih je zelo neznatna in iz pasivnosti so potegnili ameriške naselnike šele francoski uspehi. Med bojevniki, ki so prelivali svojo kri za ameriško svobodo, čitamo poleg imen Lincoln, Washington in Knox, katerih pomen pa je kljub vsemu le bolj političen, kopico francoskih imen: Ro-

Francoski admiral de Grasse

chambeau, Saint-Simon, dva Viomesnilla, Chastellux, Lafayette, de Grasse in nešteto drugih. Rochambeau je vodil francoske pomožne čete, ki so tvorile večino osvobodilne vojske, de Grasse je poveljeval francoskemu vojnemu brodovju, Lafayette pa domačim ameriškim četam. Velike zasluge sta si pridobila za ustvaritev ameriške vojske tudi poljski junak Kosciuszko in ruski baron Sheu-ben.

Politična konstelacija v Evropi je bila močno ugodna za namene ameriških svobodnjakov. Francija, Španija in Holandska so gledale po strani angleško kolonialno ekspanzijo in bile prirodne zaveznice Američanov. Vendar se ugodni položaj ni dal do dobra izkoristiti. Ameriška vojska se je umikala Angležem, ker med naselniki severa ni dobivala podpore, sestojala je iz neurejenih tolp, ki niso poznale nikake vojaške discipline. Šele ko se je stvarila v južnih državah močna vojska, so se stvari zasukale na bolje. Angleži so se sedaj vrgli na jug, Washington pa je ostal še vedno ob Hudsonu in poslal proti Angležem v Virginijo Francoza Lafayettea. Pozorišče vojnih dejstev se je preneslo v Virginijo, Angleški poveljnik lord Cornwallis je utrdil mesto Yorktown, kamor je s severa prispelo francosko brodovje pod de Grasseom, po kopnini pa francoska pomožna

vojska pod generalom Rochambeaom, v čigar taboru je bil tudi Washington. De Grasse je pravočasno obrezuspešil operacije angleškega brodovja, nakar je bilo mesto obkoljeno s kopnega in z morja. Obleganje se je začelo prve dni oktobra in je trajalo dva tedna. Cornwallis je s svojimi 7000 možmi poizkusil prodreti oblegajoče sovražnike, ki so šteli 16.000 mož, pa ni uspel, zato se je 19. oktobra l. 1781. vdal oblegovalcem. S to predajo je bila v bistvu zaključena ameriška osvobodilna vojna. Sovražnosti so pač trajale še dalje, toda večjega pomena niso imele, kakor vse vojevanje ni bilo odločilno za doseg samostojnosti. Spretne ameriški politiki so namreč za hrbotom svojih zaveznikov Francozov sklenili z Anglijo poravnavo in Francija je le v toliko rešila svoj prestiž, da so se mirovna pogajanja vršila in zaključila v Versaillesu. Sovražnosti so bile ustavljene dne 19. aprila 1783, na dan osme obletnice prvega spopada pri Lexingtonu, novembra meseca pa je bil zaključen mir.

V zgodovini Amerike je nastopila nova doba. Rodila se je na njenem ozemlju prva demokratična republika sveta, prva zveza svobodnih držav, ki se je v kratkem času povzpela do stališča ugledne in močne veselice. Francoski bojevniki so svobodnjaške ideje prenesli v Evropo in oplodili ž njimi predvsem svojo domovino, ki je kmalu nato dala svetu znamenito francosko revolucijo. Močan vpliv pa so Zedinjene države imele tudi na Srednjo in Južno Ameriko, da so se španske in portugalske naselbine po vzgledu anglosaške Amerike druga za drugo osvobodile oblasti svojih evropskih matičnih držav ter stopile na pot samostojnega državnega življenja. R. K.

Bogovanska šibica

»Archiv zur Klärung der Wünschelrutenfrage«, ki ga v Monakovem izdajajo grof von Klinckowstroem, baron von Maltzahn in inž. dr. Marquardt, je izšel kot 13. snopič spisov za razjasnitev čarodejne šibice: njena znanstvena podlaga, poročila o praktični porabi, stiki z nadaljnjimi panogami vednosti. Doslej so raziskavali zvezo bajanice ali iskalne šibice s fiziko, fiziologijo, psihologijo, vodno preskrbo, rudarstvom, zemljeslovjem, tektoniko in vodoslovjem, poslej se bo pozornost obračala še na geofiziko, klimatologijo, zdravilstvo (učinkovanje tal na zdravje), potem na stavbinsko geologijo, kakor tudi na kmetijstvo, gradbeno tehniko, higieno tal in stanovanj ter rastlinsko živoslovje, kolikor zavisi od fizikalnih učinkov podzemlja.

Skrivnost razvoja

V zadnjih sedemdesetih letih se je razvojna ali evolucijska teorija sprevrgla iz krivoverstva v aksiom. Nedvomno se nam zde nje glavna dognanja že sama po sebi umevna. Toda znanost s tem ni še zadovoljna, marveč zahteva dejstev, ki se dajo pojasniti, dejstev, ki se dajo razčleniti v vzroke in učinke ter pribiti s čim manj domnevami in kar največ dokazi.

Ena največjih bioloških ugank, ki sledi po pomenu takoj za problemom izvora in prirode življenja, je vprašanje preme-
ne in ž njim vsega razvoja. Zakaj nahajamo v naravi toliko različnih vrst istega plemena? Zakaj se v rodbinah, v katerih je dolge rodove vladala norma, kar nenadoma pojavi genij ali nadčlovek? Čemu vsi tisti razhodi od normalnega, ki se pojavljajo navidezno brez smisla, kar nenadoma in ne da bi si jih mogli razjasniti? Zakaj se v ne-

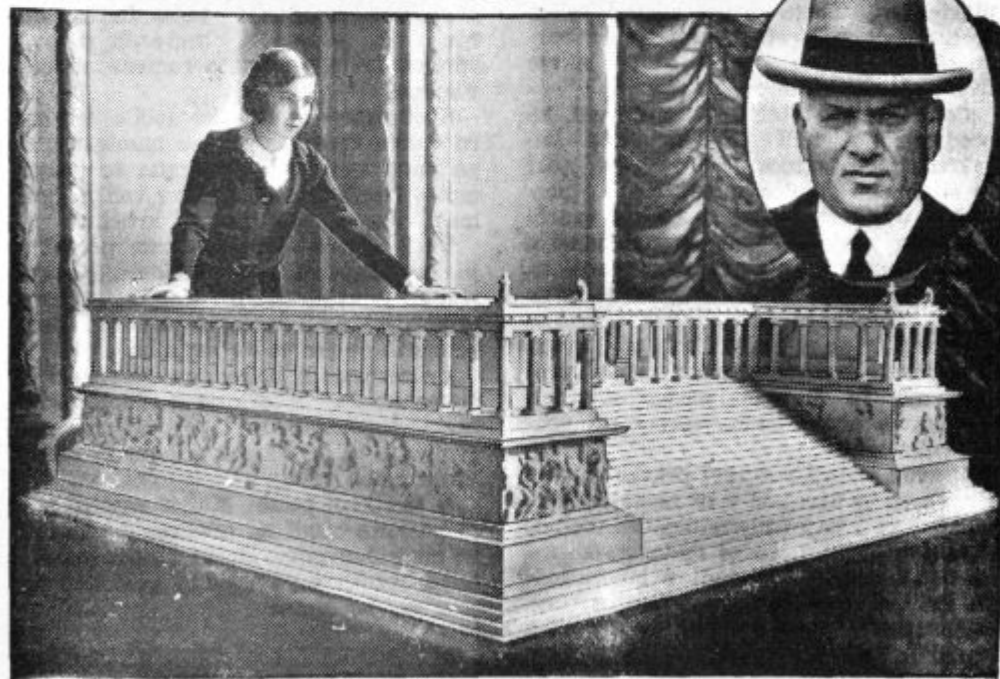
ki družini nenadoma rodi rdečeglavec, ko so bili vsi predniki črnolasi? Kako, da se rodi glasbeni genij, kakor je bil Beethoven v rodu, ki je od pamtiveka spravljal na svet same povprečne ljudi?

Ta misterij razvoja si trudijo razjasniti v mnogih laboratorijih to in onkraj Oceana. Najmarljivejše delajo v tem pravcu na univerzi v Texasu, kjer se je nedavno posrečilo odličnemu biologu dr. Müllerju velevažno odkritje, ki morda pomeni začetek rešitve tega težkega problema.

Dela tega moža so obrnila pozornost vsega sveta na njegov laboratorij v Austinu. Dr. Müller je dobil 1927 od ameriške družbe za pospeševanje znanosti nagrado 1000 dolarjev kot priznanje za najboljšo delo tega leta.

Tajna razvoja je osredotočena v tistih neskončno majhnih kepcah protoplazme, ki leže v jedru vsake žive stanice. Te kepice se imenujejo kromozomi, ki

Pergamski altar za indskega maharadžo

Eden najbogatejših turških knezov, barodski maharadža, je tako navdušen ljubitelj klasične umetnosti, da si je dal napraviti točen posnetek pergamskega četarja v berlinskem pergamskem muzeju.

so pri vseh posameznih živalih ali rastlinah v nekih karakterističnih skupinah. Sadna mušica ima po osem teh mikroskopičnih delcev v vsaki stanici, miš štirideset, človek pa osem in štirideset. Fine notranje strukture kromosoma tudi pod najostrejšim mikroskopom ni mogoče razločiti, vendar se pa vsi biologi strinjajo v predstavi, da je sestavljen iz najmanjših enot, ki jih imenujejo »genes« ali enotne celice.

Število teh celic je neznano, verjetno pa je, da jih odpade na osem in štirideset kromosomov vsake stanice vsaj tisoč, lahko pa tudi več. Biologi so leta in leta proučevali te nevidne enote in so jih slednjič prepoznali po njih učinkih. Zdaj se smatra, da so vse premene, ki se venomer dogajajo v naravi, posledica sprememb, ki se izvrše v teh celicah že pred rojstvom.

Genes ali enotne celice vsebujejo tako rekoč pravzorec za vsak organ, za vsako staničevje in vsako karakteristično posebnost bitja. Vsaka razlika od normalnega je tedaj posledica spremembe tako zvanega vzorca, ki je enkrat za vselej določen z naravo enotne celice.

Tako n. pr. obstojajo enotne celice ali njih kombinacije, ki določajo barvo las: ali bo novorojenec kostanjevih ali plavih las. Neka druga enotna celica spet določa njih strukturo, tretja barvo oči ali velikost rasti ter vobče vse fizične lastnosti telesa.

Če se katera teh celic spremeni, se predrugačijo tudi odgovarjajoče karakteristične lastnosti. Toda kako neki se spremene stanice same? Kaj se premakne v stanici, da se ta ali ona vzorčna celica predrugači, da se je kombinacija tako zamenja, da postane iz vzorca za plave, vzorec za rdeče lase, ali pa vzorec povprečnega duha, vzorec genija. Trideset let so si biologi bolj od Favsta prizadevali izvabiti prirodi tajno spreminjanja in novega ustvarjanja teh prtljivih življenjskih vzorcev ali prazivornih celic.

V svoji zadnji razpravi pravi dr. Müller, da so se učenjaki v ta namen posluževali že najraznovrstnejših metod, skušajoč dognati, če se dado spremembe tistih celic doseči tudi v laboratoriju. Pri teh poskusih so živali in rastline narkotizirali, zastrupljevali, preparirali z etrom in obsevali. Držali so jih v temi pretresali, cepili in pohabljali zaporedoma več rodov. Toda celice geneze se niso zmenile za vse te reči in so še vnaprej proizvajale sebi enake celice. Raz-

merje premen v naravi je kakor 5-proti 1000 in dokler se s poskusi ne da doseči več, se ne more trditi, da bi poskusi količkej vplivali na evolucijo. Noben navedenih poskusov se dolgo ni obnesel.

Poglavitni objekt za poskusno poseganje v genezo je sadna mušica, ki jo je znanost krstila za *Drosophila melanogaster*. Ta žuželka se najrajša drži na grozdju in bananah ter se izredno naglo razmnožuje. Vsakih štirinajst dni spravi nov zarod na svet.

V Müllerjevem laboratoriju stoje steklenice, v katerih se vidijo sadne mušice v vseh razvojnih stadijih. Osnovna misel njegovih poskusov je obsevanje mušic z röntgenskimi žarki.

V ta namen položi dr. Müller več v želatinasti pokrovki zaprtih mušic pod röntgensko cev, da so izpostavljene bombardiranju teh žarkov.

Zarod mušic se skrbno preišče pod mikroskopom in ko doraste, se iznova izpostavi enaki proceduri in tako se obsevanje ponavlja več rodov. Ko je že premenjenih nekaj tisoč kultur, se pokažejo presenetljivi zaključki.

Nekatere obsevanih mušic so dobile velike, iztaknjene oči kakor raki, ali pa ploske in nazobčane. Tudi barva oči se je spremenila v neštevilnih odtenkih. Med tem ko imajo normalne mušice rdeče oči, so se pri obsevanih rodovih spremenile v rdečkasto rumene ali celo v rjave.

Spet druge mušice so dobile čez me-ro velike tipalnice, ali pa namestu enega para kar dva. Mnogim so zrastle mesto tipalk nožice. Enako velike spremembe so se pokazale na krilcih:

Tudi dilačica se je živalcam preustrojila na najrazličnejše načine. Nekaterim se je skodrala, pri drugih je postala surovejša ali razcepljena, v nekaterih primerih je pa vobče izginila.

Primerjave s prirodnim razvojem so pokazale, da obsevanje z röntgenskimi žarki stopetdesetkrat pospeši naravno evolucijo in da hkrati pripomore nastajanje novih vrst.

V kratkem bo dr. Müller razširil svoje poskuse tudi na sesalce, pri katerih se bodo nedvomno dobili mnogo odločilnejši rezultati. Poslednji poskusni objekt pa bo človek.

Popravi! V članku »Thomas Alva Edison« na str. 450. je v prvem stolpcu, drugem odstavku popraviti: »To tiho umiranje« v: »To težko umiranje...«

Skalni samostani na Grškem

V srednjem veku, ko so bili napadi roparskih tolpe na vasi in samostane nekaj vsakdanjega, se je sv. Miloš, kakor poroča pripovedka, s četo zvestih menihov umaknil na pečine pri Kalabaki v Tesaliji. To pribežališče je bilo za tuda

Na kamenitih iglah, ki jih imenujejo tudi meteore, stoje tisti samostani, ki so imeli v 15. stoletju kot verska zbirališča veliko vlogo. Še danes je uganka, kako je bilo mogoče dvigniti na vrhah navpičnih skal samostane in spraviti nanje gradbeni material s pla-

Puščavnik v svoji drevesni duplini

nje čase absolutno nedostopno, kajti gorovje pri Kalabaki leži sredi neskončnih osatnih planjav, katerih praznoto še povečujejo kamenita ozemlja in na pol izsušene rečne struge.

Pot je postala v teku stoletij le malo boljša, vasica Kalabaka pa je danes železniška postaja, na kateri pa se ustavljajo seveda le počasni lokalni vlaki.

Samostani sami stoje kakor nepremagljivi gradovi na skalnih kopah. Okolica Kalabake je namreč posejana s čudno oblikovanimi skalami. Kakor velikanski prsti molijo do 100 m v višino in sličijo slokim stebrom, poševnim stolpom, piramidam ali ogromnim gobam. Ponoči učinkujejo siluete divje razoranih peči naravnost fantastično; včasih bi spoznal v njih pošasti iz otroških pravljic. Tisoči roparic vresčijo v somraku skozi ozračje in ti napravijo iz bivanja v tej skalni divjini brezprimerno doživetje.

njave. Umno zamišljen sistem visečih lestev je omogočal menihom takrat občevarje z vnanjim svetom; ponoči in ob nevarnosti so lestve preprosto potegnili v višino.

Udobnejši je bil obisk samostanov z uporabo »samostanskega dvigala«, velike mreže, ki se je prvotno rabila samo za dviganje živil. Privezana je bila namreč na vrh in se je dala z lahkoto dvigati ter spuščati v globino. Danes dosežeš te zračne višine tudi po poteh in stopnicah, ki so zasekane v skalo.

Vendar pa se samostanska vrata ne odprejo vsakemu radovednežu, ki bi hotel vreči pogled v to življenje, ki je ostalo isto kakor v srednjem veku. V te izrazite moške samostane ni namreč še nikoli vstopilo žensko bitje, moški pa imajo večinoma dostop le do nekaterih prostorov.

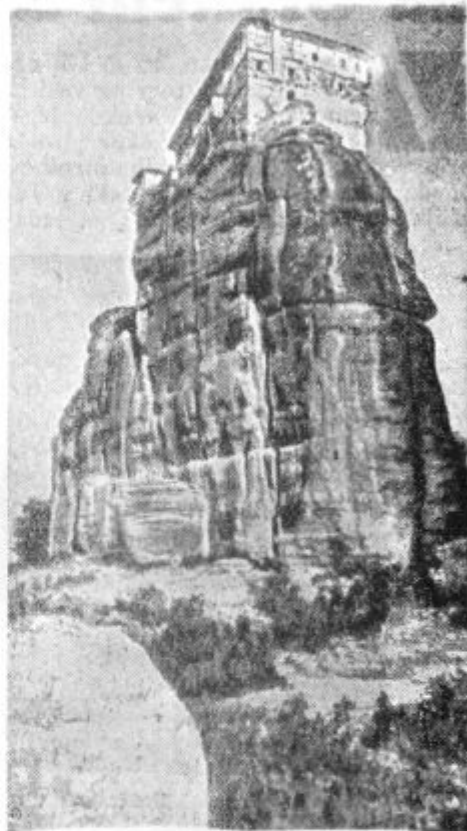
Pred nedavnim se je nemškemu raziskovalcu Fredu Bohlenu posrečilo pre-

iskati te samostane in napraviti drago-
cene fotografske posnetke. Samostani
skrivajo namreč dragocene zaklade in
dokumente iz srednjega veka. Stoletja
je bilo vse to zaprto v skrinjah in
omarah in nedostopno znanstveniku.
Ti grški menihi so namreč v nasprotju
s katoliškimi menihi samo zvesti ču-
vaji: vsako duševno življenje je v njih
zadušeno. Živijo bedno življenje in me-
nijo, da so izpolnili svrha svojega živ-
ljenja, če se noprestano vdajajo duhov-
nim vajam.

Cerkvena bratovščina, ki je kmalu
po svojem osnovanju obsegala 24 takš-
nih samostanov, je zaradi notranjih
sporov počasi razpadala. Danes ne šte-
je več nego 7 samostanov, a le štirje
so obljudeni. Večino jih je že razkro-
jilo vreme in propadajo.

Skalnih samostanov pa ne najdemo
samo v Tesaliji; znana je »Sveta go-
ra« Atos, na katero so se naselili me-
nihi, ki so se združili celo v samostoj-
no državo in so se uspešno branili na-
padom od zunaj. Že Turki so se za-
man trudili, da bi Atos spravili pod
svoj jarm, in tudi grški vladi se ni po-
srečilo, da bi razdrla to meniško dr-
žavo. Tudi tu so si ohranili menihi
svoje čisto srednjeveške zakone in
uredbe in čas je šel mimo njih. Na
Atosu je dvajset samostanskih gradov,
poleg teh pa so še manjša, vasem po-
dobna naselja in puščavniki, ki živijo
izven vsakega občestva v gorskih ja-
mah. Mnoge teh puščavniških celic le-

pijo kakor ptičja gnezda na skalnih
stenah in večina jih je dostopnih sa-
mo svojim stanovalcem, ki jih doseže-
jo le po težkem plezanju.

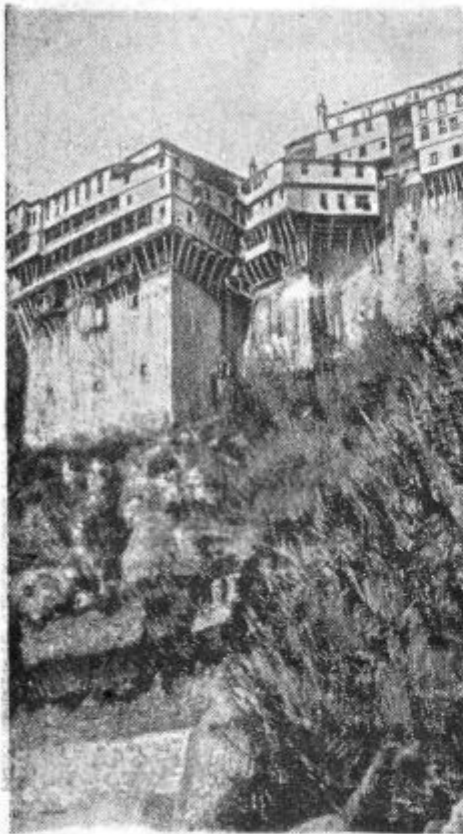

Ob vznožju skalnega samostana

Večino skalnih samostanov obdajajo še vodni jarki

Vsem tem samostanom je skupen duh najstrožje askeze. Edini smoter njih prebivalcev je premaganje vsega posvetnega. Zauživanje mesa je v večini samostanov prepovedano, žen-

Samostan na Atosu

skam je, kakor rečeno, prepovedan vsak dostop, celo živalske samice ne smejo živeti v samostanih in njih bližini. Tako minevajo dnevi in leta v popolni ločenosti od sveta in neprestanih duhovnih vajah, dokler smrt ne konča življenja.

Brezzakonstvo pri profesorjih

Vseučilišča so bila na Francoskem dolgo pod varuštvom Cerkve. Ta je dajala profesorjem dovoljenje za pouk le z nekimi pogoji, vmes je bila neomoženost. Medicinski profesorji so se smeli ženiti šele 1452, pravni pa komaj sto let kasneje. Na umetnostnem oddelku so bili poročeni profesorji izključeni od univerzitetnih časti.

„Novi svet“

Znana je strast Američanov po rekordih in superlativih tako v sportu, kakor v tehniki, manj znano pa je, da je preko velike luže zelo priljubljeno tudi poudarjanje onih »rekordov«, na katerih ljudje nimajo niti najmanjše zasluge in jih je ustvarila mati priroda.

Ta strast je prešla tudi v zemljepisne knjige. Znano je sicer, da ima Azija najvišje gorske velikane, zato pa ima Amerika 26 gora, ki po višini presegajo evropskega prvaka Mont Blanca. Med temi jih je trinajst, ki imajo po 6000 metrov ali več, eden (Aconcagua) pa ima celo sedem tisočakov. Tako prekaša Amerika svojo mater Evropo, ko že stare matere Azije ne more. Da pa se izravna ta pomanjkljivost, pa Američani takoj navedejo, da ima neka reka v Zedinjenih državah (Missipi) najdaljši tok, vrhu tega pa ima južnoameriška Amazonka najobširnejše porečje. K slednji prav radi pripomnijo, da je že v svojem gornjem teku v Andah vsaj trikrat tako široka kakor Donava pri svojem izlivu. Pritoki, ki ji dovajajo silovite množine vode, pa teko preko ozemlja, ki je veliko ko tri četrtine evropske površine. Ob ustju je glavni rokav Amazonke širok 100 kilometrov.

»Najveličastnejši prirodni prizor svetac je vsekakor Veliki Kanjon, ki ga je reka Colorado izdolbla v visoko planoto, ležečo na zapadu Zedinjenih držav. Colorado teče v 350 km dolgi tesni, katere stene se vzdigujejo mestoma do 1800 metrov navpično nad vodno površino. Ni kaj reči temu rekordu; sličnega res ni na vsem božjem svetu.

Velika jezera na meji med Kanado in Zedinjenimi državami zavzemajo ploskev, ki je večja od površine polovice Nemčije. To sladkovno »Sredozemsko morje« — tako ga imenujejo Američani — je najvažnejše prometno torišče za notranji ladijski promet. Brodovje, ki plove po teh jezerih, je že pred vojno štelo več ko 8000 ladij, njihova tonaža pa je bila enaka polovici vse nemške trgovske mornarice. Dasi so jezera par mesecev zamrznjena, da je po njih promet nemogoč, vendar je v ostalih mesecih še vedno nekolikokrat večji nego blagovni promet v Sueškem prekopu.

Obseg mesta New York imenujejo domačini »tujjo pokrajino v mejah Zedinjenih držav«. Vele mesto ima namreč okoli 9 milijonov prebivalstva, od teh pa je komaj tretjina Američanov. New York je največje irsko mesto, obenem pa je tudi eno izmed največjih ruskih, nemških in italijanskih mest. Vsak deset žid stanuje v New Yorku in vsak četrti prebivalec tega ogromnega človeškega mravljišča je Mojzesov vernik.

SLIKE IZ ŽIVLJENJA IN SVETA

Levo (zgoraj): Nova električna operativna metoda ameriških zdravnikov. — (Spodaj): Menihi v Španiji zapuščajo svoje samostane.

Desno (goraj): Volilna borba na Azeškem. Mac Donaldov sin Malcolm (spredaj) pred stano na volilno agitacijo. (Spodaj): Znani politik in aristokrat sir Austen Chamberlain zira v siromašnem predmestju.

H. Picard

Sinja demanta

Ilustrira Fran Škodlar

(Nadaljevanje)

Drugo jutro točno ob osmih sta dva avtomobila hkrati obstala pred vrati v kliniko dr. Clémenta.

Iz enega je stopil g. King in pohitel proti Leonu Mardocho, ki sta ga spremila Bob in Germain.

Ranocelnik, prežeč na njih prihod, jim je stekel naproti.

»Semkaj, gospôda. Če izvolite za mizo, kar naravnost.«

Odprla se je prostorna dvorana, huddournik svetlobe in ripolinci*), stenski oboj in tlak iz polporcelanskih ploč, póniklane cevi, svetli aparati; na stekleni mizi vrsta jeklenega orodja, da te je spreletel mraz.

G. King je presenečen, nekam nemirno obstal. Zdelo se mu je, da ga bodo operirali, in oblila ga je kurja polt. Približal se je Mardocho in plaho zamomljal:

»Ali mi morete sedaj pojasniti?«

»Pozor!« sta jeknila dva bolniška strežaja, ki sta prišla z nosilnico, na kateri je spal moški.

Ko je bil ranjenec na operacijski mizi, je dr. Clément odslovil svoje pomagače in zaprl vrata.

»Časa imamo dovolj, gospod Mardoche, ako izvolite razložiti gospôdi.«

Leon Mardoche se je nekaj sekund obotavljal, potem pa skomignil z ramo in dejal:

*) Po tvorničarju Ripolinu nazvana sklenina, emajlna barva. Op. pr.

»Gospoda, pred vami leži eden od morilcev gospoda Hamiltona, mešetarja pri gospodu Kingu, ki je z nami.«

G. King se je zdrznil in se živahno sklonil nad obličje spečega možaka.

Bob se je okrenil proti svojemu gospodarju in se čudil odločnosti, s kakršno je izjavil razbojnikovo krivdo.

Kakor novinar, ki ga nobena reč ne more osupiti, je Germain potegnili iz žepa beležnico in nalivno pero ter čakal.

»Ta človek«, je nadaljeval Leon Mardoche, »je bil obstreljen med borbo, v katero je bil prisiljen nesrečni mešetar.

Hudodelca sem mogel dohnati po rani...«

Detektiv je kar umolknil, ranjenec je bil namreč zastokal, nato pa izbrbljal nekaj brezveznih, brezpomembnih besed. Zdravnik je s kretjno zaukazal molk.

»Kloroform«, je zašepetal.

»Pst!« je opozoril detektiv.

»Manchester, vzel je manchester... Welterju se ni posrečilo... Belcow jih hoče... Oh, bedak!«

Nastopil je molk, ki ga niso prekinili poslušalci te nenavadne izpovedi.

Ranjenec je pričel znova:

»Hamilton! Demante ima. Welter, kaj si storil, Welter? Oh, ubil ga je.«

Nad ranjencem se je sklanjalo pet ravedovnih obrazov.

»Mislim, da ste si na jasnem, gospoda«, je opomnil doktor. »Dalje ne smem čakati.«

»Izvolite«, je odgovoril detektiv.

In ker sta se King, očitno razburjen, in novinar odpravljala proč, ju je Leon Mardoche pridržal s kretnjo.

»Če ni kateri od vaju preobčutljiv, da bi utegnil omedleti, kar bi doktorju otežkočalo delo, bi me veselilo, ko bi ostala pri operaciji. Deset minut menda kvečjemu, pa vaju presenetim.«

G. King se je storil trdnega, Germain pa z zanimanjem stopil bliže z nalivnim peresom v roki.

Medtem ko je doktor delal, je Leon Mardoche pojasnjeval:

»Krogla, ki jo bo izvlekel, ima nekaj posebnega na sebi. Niti enega orožarja ni v Franciji, ki bi mogel prodajati kaj takšnega svojim odjemalcem.«

»Angleški izdelek?« je pozvedoval novinar.

»Sam presodite«, je dejal detektiv in se okrenil proti doktorju: »evo je!«

Štirje vzkliki so se izvili navzočim iz prsi.

Na koncu kleščic, ki jih je držal doktor, je bil demant.

Leon Mardoche je vzel kleščice, pomočil dragotino v posodici z vodo in oprezno položil kamen na stekleno pločo.

»Poznate li ta demant, gospod King?«

»To je eden od obeh«, je kliknil juvelir skrajno zavzet.

»Pojasnila sem vam dolžan, gospodje«, je rekel Leon Mardoche.

»Da bi bolje skrtil oba demanta, ki ju je nosil, je g. Hamilton prišel na duhovit domislek: iz tulka pri svojem samokresu je pobral dve krogli in na njuno mesto vložil oba žlahtna kamna.

Ta dva sta bila pokrita s črnim voskom, ročno upodobljenim, in sta bila na las podobna drugim svinčenkam. To lahko doženete, ako pregledate drugi demant, ki sem ga iz previdnosti zmaknil iz pokojnikovega samokresa. To kroglo sem nadomestil z eno iz svojega revolverja.«

Z iglo je brez težave izpraskal vosek, ki je pokrival dragulj.

»Ampak kako ste mogli uganiti?« se je začudil draguljar.

»Hm, sreča, slučaj, tudi opazovanje.

Čudil sem se, da vaš uradnik ni nagleje in večkrat uporabil svojega samokresa. Mogoče je bilo orožje zavrtlo, sem pomislil. Ob preiskavi sem opazil, da je ena krogla malo zbančena, zvežena. Popraskal sem jo z nohtom, vosek se je luščil. Takrat sem razumel, zakaj Hamilton ni brez oklevanja rabil svojega orožja.

Vesel te najdbe sem iskal drugega demanta, na zaman. Ena krogla manjka,

en moški je ranjen, problem je enostaven. Poiskati je treba samo še tega moškega: evo ga«, je ponovil Leon Mardoche, kazoč na ranjenca, ki ga je šival dr. Clément.

Okrenjen proti Kingu, ki je še motril dragulja, mu je Leon Mardoche dejal:

»Sinja dragulja sta se našla, moja naloga je opravljena. Samo še eno minuto pozornosti vas moram prositi. Germain, gospodu Kingu sem obljubil zamolčati iz-

gubo sinjih demantov. Vem, pripravil vas bom ob veselje, da bi napisali lep članek, ali vi ste edini časnikar, ki sedaj pozna enega od morilcev in ime njegovega sokrivca, to je za nadomestek. G. Stern bo zadovoljen.

Takisto sem dal besedo doktorju Clémentu, da se ne bo omenila njegova klinika v tej zadevi. Sicer pa je privolil, da se ranjenec prenese v neko hišico v pariški okolici, kjer bo menda lahko nastaviti past.

Germain, vam prepustim, da to stvar pokrenete.«

G. King je namignil, da želi govoriti.

»Premislil sem se, g. Mardoche, privolim v to, da dnevnik poročajo o tatvini «sinjih demantov». ... Tudi če bom imel težkoče s carino«, si je mislil Anglež, »bom obilo poplačan z reklamo.«

»Kakor veste, g. King, obljubim vam krasen članek gospoda Germaina, ki je veččak.«

»Preljubeznivi ste, g. Mardoche.«

»Da ne pozabim, Germain«, je velel detektiv, »poskrbite no, da mi pošljejo za drevi ložo v Operi. Ti prideš, Bob!«

»Hm, da, gospod.«

A. D.

RONI-C

Pogrebni običaji pri raznih narodih

Doen dan je vsako leto posvečen spominu pokojnikov. Trume ljudstva, ki na ta praznik posečajo pokojišče svojih dragih, se pri tem činu pietete do umrlih gotovo ne zavedajo, da vrše prastari običaj. Spominski dan umrlih je ostanek pradavnega čaščenja prednikov. Kakor druge pomembnejše praznike, tako so razne verske skupine tudi tega prilago-

ganje mrličev, ki se smatra za zelo higienično, čistejše ter osobito v velikih ljudskih naselbinah praktičnejše in cenejše. Načina sežiganja in pokopavanja pa izvirata enako iz davnin in je težko določiti, kateri je starejši in izvirnejši. Še danes žive milijonska ljudstva, ki svoje mrliče sežigajo, druga so pa v teku tisočletij često izpremenila način pogreba. Primitivci z otokov Južnega

Kitajski pogreb

Pokojnikovi prijatelji in sorodniki napravijo krsti dozemni poklon, imenovan kotav. Obleženi so v belo, kar je na Kitajskem barva žalovanja

dile svojemu kultu. Dale so mu popolnoma drugo vnanjo obliko in tudi njegovo bistvo tako zelo izpremenile, da se da le še po zgodovinskem razvoju ugotoviti njegov prvotni izvor in pomen. Skrivnostni pojav smrti si je domišljija vsakega naroda razlagala po svoje ter si temu primerno tudi zgradila poseben pogrebni obrednik in način postopka s truplom pokojnika. Število pogrebni običajev in obredov je nepregledno; ne samo vsak narod ima svoj poseben ceremonial, marveč vladata često v istem narodu v tem pogledu pomembne in znatne razlike.

Danes večina ljudstev pokopava svoje mrliče. Vzporedno s tem pa se pri omikanih narodih širi gibanje za seži-

morja pripravijo mrliču ležišče iz lista in dračja ter puste truplo nepokopano, obrežni rodovi pa ga običajno položijo v čoln in izroče morskim valovom. Spomin na ta davni običaj je ohranjen v grškem bajeslovju, kjer brodnik Haron prevaža duše umrlih preko reke Styx na drugi svet. Vera, da se človek vrača po smrti v svojo prvotno prekomorsko domovino, je bila v predzgodovinski dobi Evrope splošno razširjena.

Pokop mrličev v zemlji ali v skalnatih grobnicah je človek od nekdanj vršil po ustanovljenem obredu. Izhajajoč iz predstave, da ob smrti zapusti duša človeško telo v obliki belega oblačka, metulja ali miši ter živi v onostranstvu svoje novo življenje, so stari dajali

umrlemu na grob jedi in pijače, preverjeni, da pokojnik v novih prilikah pogreša teh gmotnih dobrin. Postopoma se je iz tega razvila šega, da so pokojnikom dajali tudi druga ugodja življe-

nes v navadi. v Indiji pa je angleška oblast s strogimi ukrepi popolnoma zatrla sežiganje vdov.

V ozki zvezi s takim pojmovanjem posmrtnega življenja je izredno razkoš-

Pogreb v Lužici

Tipičen prizor z ozemlja ob Sprevi, kjer so gosti prekopi in reke skoraj edina prometna pota

nja: udobno pohištvo in posodo, njim ljube dragocenosti in orožje, kasneje pa je morala za njim še družina dvorjanov in sužnjev ter celo vdova. Posebno krutost so seveda razodevali pogrebi veljakov, poglavarjev in kraljev. Pri nekaterih afriških plemenih je to še da-

je, kl se je razmahnilo ob pogrebih ter doseglo pri starih omikanih narodih svoj vrhunec. Pri starih Egipčanih so se faraoni ob smrti preselili samo iz palače v palačo, iz metropole v nekropolo. Vsak kralj si je takoj ob nastopu svoje vlade začel graditi grobnico, za ka-

Indijansko pokopališče pri Sant Jagu

Razen križev so na grobovih leseni kipi, predstavljajoči pokojnike

tero je moral tlačaniti ves narod in državna blagajna je prispevala za pogreb in balzamiranje trupla ogromna bogastva.

Maloazijski omikani narodi v tem oziru niso zaostajali za Egipčani. Po grobnici karijskega kralja Mavzola se še danes imenujejo pompoznejše grobnice mavzoleji. V grškem svetu so tvorili edino častno izjemo Spartanci, ki so svoje mrličje enostavno na ščitih zanesli na pokopališče ter jih pokopali brez

Styx in pri svojem potikanju trpi velike muke. Tako pri Grkih, kakor pri Rimljanih pa je prvotno pokopavanje mrličev prišlo iz navade in zamenilo ga je sežiganje. Rimljani so zidali ogromne kolubarije, kamor so polagali žare s pepelom pokojnikov. Pri vzhodnih narodih pa so bili pogrebni obredi daleko enostavnejši. Perzijci so trupla izpostavljali jastrebom v hrano, da ne bi s človeškimi časnimi ostanki onečiščali matere zemlje. Parzi v In-

Sežiganje mrličev v Indiji

vsakih svečanosti. Atenci pa so prirejali vedno sijajne pogrebne svečanosti, ki so se jih udeleževali prijatelji in sorodniki pokojnika v črnih oblekah. Kasneje so nastopali pri prireditvah tudi najeti hvalo-pecvi in žalovalke. Mrtvecu so dajali v usta novčič, obolos, da je ž njim lahko plačal Haronu prevoznino, v roko pa košček pogače za hudega njegovega psa Cerberja, ki se je zaganzal v duše, stopajoče v čoln.

Tudi stari Rimljani so z veliko skrbjo prirejali pogrebe, ker so imeli vero, da duša nepokopanega človeka blodi še sto let po smrti ob bregovih reke

diji, njih potomci, delajo tako še dan-današnji.

Prvi kristjani so se po židovskem običaju odločili za pokopavanje, pri čemer pa je gotovo bila tudi odločilna vera o vstajenju mesa. Isti način je vzkoniil kasneje tudi islam za svoje vernike. Koderkoli sta se razširili krščanska in muslimanska vera, sta povsod zatrli običaj sežiganja mrličev kot gnusno pagansko navado. Vendar pa vse vere, ki propovedujejo enakost vseh ljudi pred bogom in smrtjo, niso mogle zatreti prastarega običaja pompoznih pokopov, kojih svečanosti odgo-

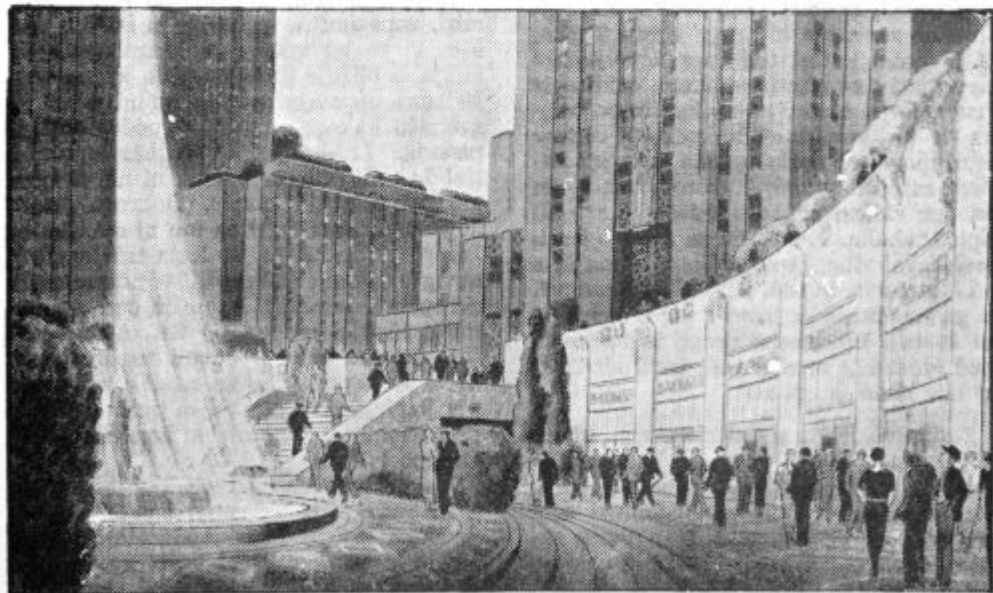
varjajo bogastvu, družabnemu položaju ter ugledu pokojnika. Cerkve same delajo pri tem razliko med siromakom in človekom s sredstvi.

Ista ideja o posmrtnem življenju, ki je povzročala, da so si ljudje s tako skrbjo prirejali pogrebe, je ustvarila tudi celo vrsto ver in vraž. Te temeljevečinoma na starih paganskih predstavah in so se ohranile do današnjega dne celo med omikanimi narodi. Ponekod vlada še zdaj običaj, da neposredno ob smrti odpro vsa okna v hiši, da lahko pokojnikova duša odleti v vse-mirje. Drugod zopet pravijo, da ob smrti dragega svojca ni dobro preveč plakati, kajti pokojnik da mora v stekleničico zbrati vse solze, pretočene zavoljo njega. Preveč solza mu tedaj znatno poveča naporno delo prestrezanja. Precej splošno pa je razširjena vera, da človek, ki je umrl nasilne smrti, toliko časa ne najde pokoja, dokler ne izslede njegovega morilca. Kadar pa se ta pojavi pred truplom, pa začno rane znova krvaveti. Da mrličji »nazaj hodi-jo« pa je tako zelo razširjena prazna vera, da je gotovo pozna vsakdo. Spiritisti s svojimi nauki le še doprinašajo k temu, da ta vraža ne izumrje.

Primitivni narodi si predstavljajo smrt kot posledico jeze hudobnih duhov, omikani narodi pa so v svoji domišljiji ta prirodni pojav naprtili posebljeni smrti. Pri Grkih je bila smrt hči noči in sestra spanca. Ker je bila v njihovem jeziku smrt moškega spola (ho thanatos), so ji seveda dejali sin noči in brat spanca. Pojmovanje Rimljanov o smrti pa ni tako pomirljivo. Zanje je bila smrt režeča se pošast, ki s krvavimi kremplji trga svoje žrtve. Tudi srednjeveška umetnost je posebljala smrt v strahotni podobi ter ji dodajala netopirjeve kreljuti kot simbol noči in večne teme. Še kasneje so jo predstavljali v podobi izsušenega mrliča, dokler ni naposled ostalo samo okostje, ki pa so mu dodali kot orodje koso in peščeno uro.

Kakor vidimo, se človeški duh ne more pomiriti z mislijo, da je po smrti vse končano. Človeštvo si stavi piramide, ogromne mavzoleje in grobnice, doprinaša vse mogoče žrtve in ne more rešiti problema v svoje zadovoljstvo. Stari filozofi pa so z vedro jasnostjo duha pričakovali smrti, ki jim ni bila nič drugega nego neprekinjen počitek po težavah in bridkosti življenja.

„Viseči vrtovi“ nad newyorškimi nebotičniki

Kakor znano, namerave ameriški Krez Rockefeller zgraditi v New Yorku posebno radio mesto samih nebotičnikov, na katerih so predvideni tudi vrtovi in nasadi, ki ne bodo prav nič zaostajali za »visečimi« vrtovi kraljice Semiramide. Kakšno bo to veličastje, kaže naša slika.

Iz zgodovine vsakdanjosti

Vsi smo danes izkoriščevalci visoko razvite in opredeljene civilizacije in uporabljamo reči, naprave in tehnične pripomočke, z neko samo po sebi umevnostjo, ki nas le redkokdaj spomni, kako dolg razvoj so potrebovale nekatere vsakdanje reči do današnjega stanja popolnosti in s kako primitivnimi življenjskimi pogoji so se morali dostikrat zadovoljiti naši predniki.

Moderni ljudje, zlasti iz vrst duševnega delavstva, kaj radi zabavljajo čez današnjo brezdnušno tehniško dobo. Toda ne verjamem, da bi najgorečnejši med njimi hoteli opustiti katero tistih drobnih udobnosti, ki nam jih je naklonila prav taista brezdušna tehniška doba. Radi se poslužujejo železnice, avtomobilov, parkov itd. ter bi se prav lepo zahvalili, če bi se morali, kakor njihovi pradedje, po cele dneve premetavati v okornih poštnih vozovih s polževo hitrostjo, ki je vsako kratko pot zategovala v neskončnost. Prav tako se brez pomisleka poslužujejo telefona, brzjava, električne luči in stranišč na izplakovanje ter radi pozabljajo, da v prejšnjih časih ni tekla voda kar iz vodovoda in da je bil poštni in prevozni promet vseh vrst vedno neskončno zamudna in draga stvar. Težko, da bi hotel kateri teh nezadovoljnežev zamenjati s svojim prednikom, denimo iz Trubarjevih časov, pa makar iz najboljših in najpremožnejših krogov. Trubar se ni mogel ob čašici sladke kave ali kakava zatopiti v svoj jutranji časnik in pri tem zložno pokaditi dišečo cigaro ali pipico tobaka. Pri obedu se gotovo še ni posluževal vilic, ki so prišle v modo šele v 17. stoletju, in tudi neizogibni krompir, ki ga dandanašnji jemo z mesom, mu je bil še tuj. Inozemske droge in začimbe, med katere je spadal tudi trsni sladkor, so bile silno draga reč.

Zanimivo je, če si nekatere reči, ki jih dan za dnem uporabljamo, nekoliko ogledamo v luči zgodovine. Razglejmo se n. pr. nekoliko po Trubarjevi delovni sobi zvečer. Nad pisalno mizo se sklanja zajetna postava velikega prekucuha, ki se v medli svetlobi oljnate leščerbe trudi s prevajanjem sv. pisma. Svetilka je na moč preprosta, brez cilindra in poveznika in komaj osvetljuje delovni prostor. Odprt plamenček plapolala iznad okrogle-

ga stenja, ki se mora vsak čas otrebiti, da se preveč ne kadi.

Svetilke so se od starega veka prav malenkostno zboljšale. Šele 1782 je neki Leger izumil ploščati stenj in nekoliko pozneje Argand cevasti stenj, ki mu je leto pozneje pridejal še stekleni cilindar. Argandova svetilka, ki ji je zračna struja v cilindru dovajala dovolj svežega zraka, je v bistvu ostala vzorec za vse svetilke na olje in petrolej celo 18. stoletje. Žgali pa so vse do 19. stoletja večinoma bučno olje, ki se je moralo zaradi slabega sesalnega učinka nalivati v posodice, ki so bile v isti višini ali pa rajši še višje od gorilca. Posledica je bila neprijetno zasenčenje, ki se pa ni dalo odpraviti.

Trubar bi se lahko posluževal tudi sveče iz voska ali loja, ki jih pa za njega dni še niso vliвали, marveč težali v pripravne oblike. Tudi pri tej svečavi je bilo treba venomer trebiti stenj. Šele patentni stenj, ki ga je 1834. izumil Cambaceres, ni imel tega nedostatka. Njegov patentni stenj, ki se še vedno uporablja, je tako spleten, da se pri gorjenju skrajšuje le po eni strani, tako da se ukrivi iz plamena in potem na zraku popolnoma zgori.

Če se ogledamo še dalje po Trubarjevi mizi, zapazimo seve črnilo in sušilni pesek, ki se ga gotovo še marsikdo spominja iz bližnje preteklosti in ki nemara še zdaj opravlja svoj skromni posel v svetišču kakega zakotnega podeželskega pisarja. Lahko pa bi Trubar uporabljal že tudi pivnik. Pivnik ni nič drugega, kot nelepljen papir. Dobrega pisalnega papirja iz cunj pa mu ni manjkalo, ker so ga že od 14. stoletja izdelovali v mnogih mlinih za papir, v posameznih evropskih deželah. Papir iz cunj so izumili Kitajci sto let po Kr., a so celih šest sto let skrbno čuvali to umetnost zase. Šele potlej so se naučili izdelovanja papirja tudi Arabci in preko njih je prišel papir v 13. stoletju končno tudi v Evropo.

Kakor vsi pisanja večji ljudje v srednjem veku je tudi Trubar pisal s gosjim peresom, ki je nam modernim ljudem znano le še iz starinskih zbirk. Pero si je moral prirezati vsak sam, kakor je vedel in znal. Gosje pero omenja prvi Disidorus 624. Ta peresa so ostala v rabi še dolgo potem, ko je bilo izumljeno kovinsko pero, ki je mnogo starejše,

kakor bi človek utegnil misliti. Že v prvi polovici 16. stoletja se namreč omenjajo peresa narejena iz železnih in bakrenih cevok, ki so se jim kasneje pridružila že srebrna in medeninasta peresa. Celo polnilna peresa se lahko ponašajo s sivo starostjo. Neki Johann Daniel Schwenner ve namreč že 1636 za tajno, kako je treba preurediti pero, da drži črnilo. Njegov izum je bilo iz treh gobjih tuljcev sestavljeno pero, pri katerem so bila tuljca tako vtaknjena drugo v drugega, da je notranji izločal vanj nalito črnilo skozi prvo tanko luknjico, če se je med pisanjem narahlo stisnil s prsti. Malo kasneje se med največjimi zanimivostmi omenja tudi nekakšno nalivno pero iz srebra.

Tudi svinčnik ali bolje rečeno: grafitnik je moral Trubar že poznati. Ta pisala so bila prvokrat obrazložena in narisana v delu švicarskega učenjaka Konrada Gesnerja iz leta 1565. Slika prikazuje umetno zaokroženo grafitno konico, pritrjeno v lesnem ročaju, tako da močno spominja na današnje svinčnike

z minami v srebrnih in sličnih držalih. V tem času pa so se na Angleškem prodajali že tudi grafitniki brez držal, ki so se potlej polagoma udomačili tudi na kontinentu. Svinčnike so zlasti izdelovali v Norimberku, kjer so še zdaj menda največje tovarne za svinčnike v Evropi. Okrogla rezilca za obrezovanje svinčnikov je izumil Thierry des Estivaux 1847.

Eden najpotrebnejših pripomočkov v vsakem gospodinjstvu so vžigalice. Naši predniki so se morali zadovoljiti s kresalom in gobo, pozneje tudi s smrdljivimi žveplenicami. Današnje vžigalice so lep primer, kako naglo se pozabijo vse podrobnosti kakega malenkostnega čeprav koristnega izuma. Nekaj let po tem, ko so se vžigalice že precej udomačile, so se že imenovali razni izumitelji in šele v najnovjšem času se je posrečilo rekonstruirati pravo zgodovino tega izuma. Današnje vžigalice-praskalice so se prejkone razvile iz »pomočilnega vžigalnika«, ki ga je izumil Chancel 1805. Za te vžigalnice so bili potreb-

Stari Rim se umika modernemu

Med trgom Venezia in Kolosejem v Rimu bodo zgradili novo cesto. Hiše, ki so kju-bovale stoletjem se morajo umakniti skobi, da napravijo prostor moderni velikomestni cesti. Na sliki: spomenik kralja Viktorja Emanuela.

ni klinčki, na konceh prevlečeni z žveplom, gumijem in kalijevim kloratom ter majhne stekleničice koncentrirane žveplene kisline, ali pa vsaj v kislini namočena azbestna masa, na kateri so se vžigali klinčki. Angleški lekarnar John Walker pa je prvi sestavil frikcijske ali torne vžigalice s kapicami iz kalijevega klorata in žveplovega antimona, ki so se vžigale s drgnjenjem ob raskave ploške. Baje pa je že dve leti poprej uporabljal J. T. Cooper v Londonu torne vžigalice, katerih kapice so bile pripravirane z žveplom in fosforjem, toda le za domačo rabo. Lesene škatlice za vžigalice so bile tudi že v rabi, še preden se je ustanovila današnja mogočna švedska vžigalična industrija.

Nič manj koristna od navedenih predmetov je krtačica za zobe. Trubar je še

ni poznal in si je moral umivati zobe s krpo ali pa s primerno prežvečenim oblanjem. Prejkone je zoona krtačica kitajski izum. Narisana in opisana je namreč v kitajski enciklopediji iz leta 1609., ki je čisto domače delo brez tujih vplivov. Sudhoff piše, da se je Mohamed še zadnje ure pred smrtjo posluževal zobne metlice, ki pa ni bila nikaka krtačica. O zobni krtačici je v Evropi prvi govoril 1687 umrlji Cornelis, a prvi jo je priporočal zdravnik L. Ch. Hellwig 1700.

Še marsikaj bi se dalo povedati o izvoru in zgodovini prepotrebnih pripomočkov vsakdanjega življenja, o dežnikih, galošah, škarjah, iglah, ključavnicah, termosteklenicah, milu in še tisoč drugih rečeh. Toda to bi napolnilo debele knjige.

Sportni duh v Angliji

Anglijo radi imenujemo zibelko sporta, kar tudi v polni meri zasluži. Sport izvajajo tamkaj tako vzorno in splošno, da nam je Anglija vsaj v vseh glavnih panogah lahko občudovanja vreden vzgled in dežela sporta z najbogatejšo tradicijo. Daleč po svetu so znane vsakovrstne velike sportne prireditve, ki ne vzbujajo samo zanimanja med stotinami tekmovalcev, temveč tudi med sto tisoči meščanstva in delavstva. Glasovi o teh prireditvah pa gredo tudi daleč preko evropske celine. Kdo ne pozna vsakoletne veslaške borbe med univerzama Oxford in Cambridge? Kdo še ni slišal o napetih nogometnih tekmah med angleškimi profesionali, ki jih posečajo rekordne množice gledalcev, in o največjem boju v tej panogi — za angleški pokal? In konjske dirke, veliki teniški turnirji v Wimbledonu itd.?

To je Anglija! Ne poedinci, ki so se navdušili za svojo panogo, temveč ves narod. Ne samo mladina ali omejeno število amaterjev, temveč vsi brez razlike stanu in starosti. Ob besedi sport se snidejo vsi, aristokrat; in meščani.

Ze v grški dobi so — kakor nam je ohranjeno iz verodostojnih virov — predavali učitelji na šolah v Atenah, da je treba razen discipline mozga in duha gojiti tudi disciplino mišic in telesnih sil. To načelo velja tudi danes še v Angliji in sport cenijo tamkaj najmanj tako visoko kot znanost in umetnost. Sport v Angliji ni postranska stvar, temveč gonilna moč v nacionalnih silah. Sport je stebel, na katerem se bohotno razvijajo narodove sile na vseh poljih. Množica je prevzeta tega duha in zato razumljivo spremlja vsak dogodek z navdušenjem.

Razen stare tradicije, ki si jo v propagandi in uvedbi sporta med široko množico po pravici lasti samo Anglija, so tudi nekatere posebne lastnosti angleškega naroda še posebej pripomogle, da je mogel dobiti sportni pokret ravno gori na severu tako solidno bazo. Navdušenje za vsako igro, v najboljšem pomenu besede, odločna in nikdar ugnana volja do zmage ali vsaj premoči in brezprimerna doslednost so morda glavni činitelji, na katerih sioni ogrožena stavba angleškega sporta. Predvsem pa je treba vedeti, da pomeni Angležu vztrajati toliko kot zahteva, ki je nikdar ne izgubi izpred oči.

V izvajanju sporta so Angleži neutrudljivi in konservativni. Dočim išče mladina nova pota in hiti z duhom časa, se starejša generacija zaradi tega še ne loči od svojega najljubšega sporta. Ti sportni veterani dajejo angleškemu sportu še prav poseben sloves.

Značilnost za vztrajnost Angleža-sportnika je n. pr., da se je dal skoraj 100 let stari izumitelj cricketa — ki je še danes najbolj priljubljena igra — nedavno nesti na grišče, kjer sta se srečala dva močna nasprotnika (Anglija - Novi Zeland) pred 80.000 gledalci.

V Angliji ni ljudi, ki bi uporabljali stereotipno frazo, ki je v ostalem tudi pri nas mnogo prečesta: ko sem bil mlad, sem tudi jaz gojil sport! Anglež; tega ne poznajo! Leta ne igrajo vloge; s trdno voljo in pravo disciplino je vsakdo lahko sportnik do pozne starosti.

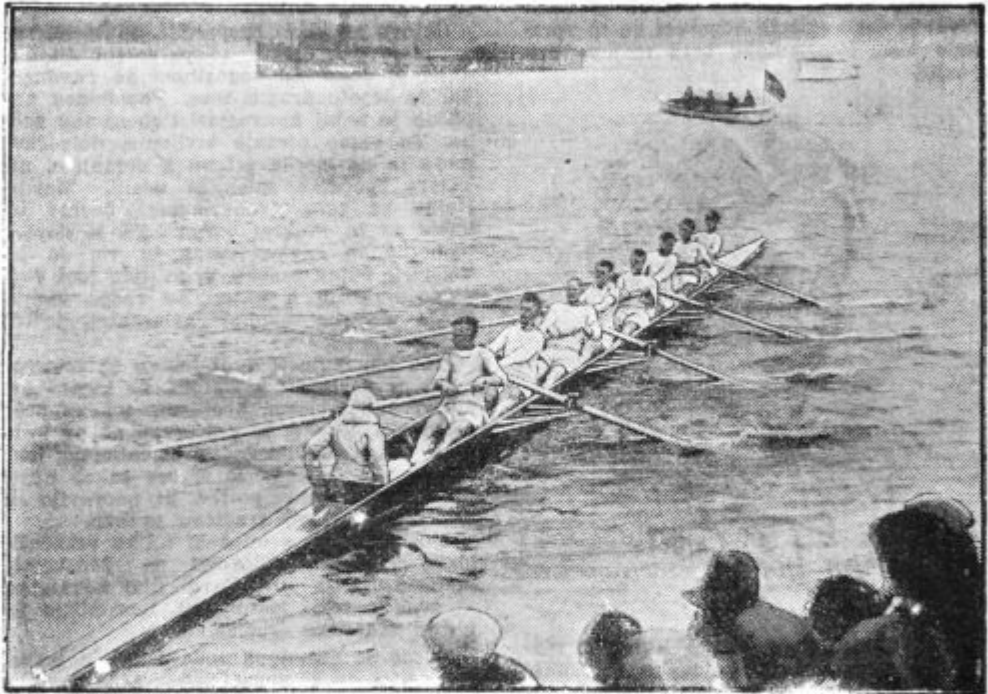
V Angliji je postal sport vsakdanja življenjska navada in potreba; goje ga od 6. leta starosti navzgor, dokler starost ne poseže vmes. Sredi največjega dela in najraz-

ličnejših poslov najde Anglež še vedno dovolj časa in volje, da posveti svojo redno uro tenisu, golfu ali katerikoli panogi sporta. Ob sobotah in nedeljah pa sploh ni nikogar, ki bi ne bil pri svojem sportu. Dostop na sportni prostor ima vsakdo, bogat ali reven, čeprav morda fizično ne more sodelovati z najmočnejšimi. Vsak po svojih močeh in kjer mu je najbolj primerno!

Mnogo naše mladine se ne posveti sportu, ker je že po naravi manj razvita in neprimerne zunanosti. V Angliji te lastnosti ne odločajo; povsod je dovolj sportnikov (in

njem in zanimanjem priznava uspehe svojih in tujih.

Sportno občinstvo v Angliji obožuje in slavi zmagovalca, dasi ni domačin. Sportno navdušenje je takrat močnejše kot patriotizem. Znano je n. pr., da smatrajo črnec v Angliji za manjvredne. Pri velikem srečanju v boksu med Al Brownom in Teddy Baldokom, kjer je bilo navzoče na tisoče angleške aristokracije, je množica kljub tradicionalni nenaklonjenosti za črnopolto pleme izbruhnila v spontane ovacije za črnca. Njegova zmaga je bila tako prepričevalna,

Trening cambridških veslačev na Temzi

sportnic!), ki bi po svoji postavi ne smeli na lepote tekme in se zelo razlikujejo od onega sportnega tipa, kakor nam ga slikajo kot najidealnejšega in ki je prav za prav — dasi tiha — najzgovornejša reklama za geslo, da je treba tudi telesu nege in vzgoje. V šolah, na univerzah, pri vojaki in povsod v javnosti je sportna agilnost v Angliji isto kot študij, priprava in delo za življenje.

Sportniki tekmujejo med seboj v nešteti konkurencah; naslov prvaka je ponosen in uživa splošen ugled. Listi in revije tekmujejo med seboj, da bi ogromnemu sportnemu razmahu posvetili čim vidnejšo pozornost. Sportni delavci in aktivni sportniki so splošno znani in priljubljeni; mlado in staro pozna njihovo delo. Javnost spremlja vsak njihov trud za dosego boljših uspehov in zmage proti tujim tekmečem; pri tem množica ni pristranska in z enakim spoštova-

da domačemu boksaču ni hotel nihče priznati prvega aplavza.

V zadnjem času se je pojavila med Angleži nova struja v sportu, ki hoče, da bi se angleški sport bolj približal evropskemu in amerišskemu. Mladi voditelji sporta — dasi jih je še malo — so se odločili, da je treba dobiti boljše zveze z ostalimi sportnimi narodi in je izolacija za Anglijo samo škodljiva. Stara generacija je še vedno trdovratno mnenja, da ima Anglija doma dovolj sporta in tekmovanja in ji ni treba, da bi se kot nekdanja učiteljica usedla med šolarje in pokazala, da zna več kot oni. Zankrat pokret mladine za preorientacijo sportnega dela na širši podlagi še nima vidnih posledic. Anglija se sedaj zadovoljuje s tem, da se še vedno blesti kot država z najbogatejšim sportnim gibanjem. Evropski narodi so pa zadovoljni, da jo lahko posnemajo!

Idealna žena

Pred časom me je poklical neki novinar telefonično in je hotel vedeti moj odgovor na vprašanje: »Kakšne lastnosti ima vzorna žena?« Podrobnejšega odgovora mu v hipu nisem mogla dati, ker sem se baš odpravljala na potovanje in nisem hotela zamuditi vlaka. Moj kratki odgovor: »Naj bo kakor Marija Heink,« gotovo ni zadoštal in tako so izšli odgovori na to vprašanje med tem gotovo brez mojega prispevka.

To je škoda. Kajti Marija Heink je resnično idealna žena. Svedeča je le izmisljena oseba, namreč junakinja veseloigre »Konzert«, ki jo je spisal Hermann Bahr, in jaz igram njeno vlogo v istolmskem Paramountovem zvočnem filmu.

Prepričana sem, da si večina moških želi takšne žene, čeprav si morda niso vedno na jasnem glede svojih želja. Kdo ve prav za prav, kakšen je ideal, po katerem hrepeni?

Ta Marija je torej, da spregovorimo najprvo o praktičnih stvareh, izvrstna gospodinja. Če se moški poroči, sanja o udobnem domu, v katerem gre vse kakor na vrvici in v katerem najde vse, česar si je želel kot samec. Takšen dom nudi Marija svojemu možu.

Je tudi dobra kuharica. To ne pomeni, da mora idealna žena sama vihetiti kuharico. A vedeti mora, za kaj gre, kajti stari, dobri pregovor, da gre ljubezen skozi želodec, ima tudi v naših časih svojo veljavo.

Ne zadostuje pa biti gospodinja z dobrimi lastnostmi. Vsak moški bi tudi rad, da bi njegova žena bila vsaj »prijetne zuna-

njosti«, kakor stoji tako lepo v ženitnih oglasih. Idealna žena mora hoteti, da bi svojemu možu vedno znova ugajala. Je huda napaka, če mnoge ženske mislijo, da po poroki lahko zanemarijo svojo vnanost in če je moški še tako zaljubljen, bo vendar nekega dne opazil, kako se je njegova žena v zakonu spremenila. Če jo začne končno primerjati z drugimi ženami, tedaj je stvar že kočljiva.

Gotovo se ne da preprečiti, da bi se, kakršen je pač njegov temperament ali nagnjenje, včasih ali pogostoma ne navduševal za lepoto drugih žena. Popolnoma napačno je tedaj uprizarjati ljubosumne scene. To samo otežuje življenje, dolgočasi moža in ga morda pritira k dejanjem, na katera spoočetka sploh ni mislil. Marija Heink ne kaže ljubosumnosti, čeprav bi imela za to večkrat vzrok. Pa je dovolj pametna in samozavestna in ve, da je vendarle edina ženska, ki jo njen mož resnično ljubi in h kateri se vedno znova vrača navzlic svojim galantnim doživljanjem.

Ona ima namreč tudi humor in te lastnosti ni poplačati z zlatom. Če gledaš na stvari s humorjem, postanejo mnogo preprostejše. Ženska, ki gre preko napak svojega moža z uvidevaječim smehljajem, ima mnogo več izgledov za srečen zakon nego premnoge njene sestre, ki napravijo iz vsake malenkosti tragično zadevo.

Moški išče v svoji ženi toliko različnih lastnosti, išče dekliskosti in ženskosti, materinstva in tovarištva. Čim bogatejša je žena s temi lastnostmi, tem bližje je idealu zakonske družice.

Zakon je zamotana zadevsčina in treba je mnogo, da se spravijo vse komplikacije s poti in da prevladuje sreča. Tudi najidealnejša žena bo našla to nalogo kdaj težavno, toda pošten trud jo bo v večini primerov vedel do cilja.

Ni človeka brez napake. Z dobro voljo pa se da doseči mnogo. Marija Heink je žena, od katere se lahko mnogo naučiš.

Stvar ima samo eno nerodnost. Razumne žene, res razumne žene, se tako in tako trudijo, da bi bile idealne žene, in ne potrebujejo pouka. Neumne žene pa — da, te se ne dajo poučiti, kajti vedo vsako reč bolje in zato jim tudi ni pomoči.

Olga Čehova.

MIZICA, POGRNI SE!

Tedenski jedilni list

Ponedeljek, obed: (zelenjavni dan), ohrovtova juha; špinača z ocvrtimi jajci, sadne rezine. **Večerja:** višnjevo zelje s pečenim kostanjem in ocvrt krompir.

Torek, obed: možganja juha z drobtinovimi cmocki, goveje bržole, garnirane s pečenim krompirjem, indivija, jabolčni kompot. **Večerja:** zdrobov pečenjak z brusnično omako.

Sreda, obed: sadje, sočna pečenka z makaroni, ocvrta jabolka. **Večerja:** špinačne rezine, motovile.

Četrtek, obed: sadje, na goveji juhi riž s zeljem, govedina, garnirana s sladkim zeljem, praženim krompirjem in vinsko omako. **Večerja:** sirovi rezanci z maslom in drobtinami.

Petek, obed: sadje, postna zelenjavna juha (zelje, ohrovt, glavčasti kapus, korenje, kolerabe, krompir), polenta z gobicami, flancati z rajsko peno. **Večerja:** koroške culice s sirom ali pečen krompir s presnim maslom in skuto, čaj.

Sobota, obed: sadje, grahova juha z ječmenčkom, prašičje zarebernice s kislim zeljem, kompot. **Večerja:** pljučica v kisli omaki, testen polžki.

Nedelja, obed: surova plošča: jabolka, orehi, med, obarna juha, zeljate kobasice v paradižnikovi omaki z rižem, biskotna rulada s smetano. **Večerja:** hrenovke v omaki, čaj.

RECEPTI K JEDILNEMU LISTU

(Količina računana za 4-5oseb)

Špinačne rezine. Dve merici špinače operem, prevrem v slanem kropu, odcedim in pretlačim ali fino sesekljamo. V kozici razbelim poldrugo žlico masti in drobno zrezane prekajane slanine in naredim prežganje iz drobno zrezane čebule, petršilja, pol žlice Luke in žlice drobtin. Ko porumeni to, dodam špinačo, jo osolim in dušim toliko časa, da se zgosti. Posebej skuham dve pesti riža v slanem kropu, odcedim ga in primešam med špinačo. V lončku pripravim tekoče testo iz dveh decilitrov mleka, enega jajca, dveh decilitrov moke in soli. Iz tega spečem v omeletni ponvi 5-6 tankih omelet ali fritat. Tortni model namažem z mastjo, položim na dno eno fritato in razmažem po nji dve žlici špinačne zmesi. Nato položim drugo fritato in zopet nadev in zopet fritato, toliko časa, da vse porabim. Nazadnje položim fritato, pokapljam povrhu z raztopljenim maslom, postavim v pečico in pečem pol ure. Pečeno zvrnem na krožnik, zrežem na rezine in takoj dam na mizo.

Zdrobov pečenjak. V pol litra mrzlega mleka dam pol žlice sladkorne sipe, dva jajca, sol in dobro žvrkljam. Po-

tem primešam četr litra pšeničnega zdroba in pustim tako pol ure, da se zdrob napne. V široko kozico dam 6 dkg masti ali masla, vlijem zdrobovo testo notri in postavim v pečico. Ko se spodaj lepo rumeno zapeče, obrnem in z vilicami razdelim in pečem še toliko časa, da lepo porumeni. Pečeno zložim na krožnik, potrese s sladkorjem in serviram.

Sirovi rezanci. Trdo rezančno testo, ki ga naredim iz enega jajca, moke in soli, zrežem na široke rezance, jih prevrem v slanem kropu in odcedim. V kozico dam pol žlice presnega masla, dam noter odcejene rezance in jih oblijem z eno osminko litra kisle smetane, med katero žvrkljam dva jajca in četr kilograma pretlačenga sira. Postavim v pečico in popečem.

Koroške culice. Pol litra presejane pšenične moke dam v skledo in zamesim z enim jajcem in dvema decilitri mlačne slane vode mehko, voljno testo. Zvrnem ga na desko in dobro vnetem. Nato ga z dlanim oblikujem v dolgo tenko štruco. Od tega narežem tanke rezine, razvajam jih v podolgate krpe in položim na vsako krpo eno kavino žličko nadeva. Zapognem vsako posebej skupaj, zapognem ob robu, kakor žlikrofe in dobro stisnem skupaj. Ko imam vse culice pripravljene, jih vložim v vreč, slan krop in jih skuham. Kuhane poberem s penovko iz kropa in polagam na gorak krožnik ali skledo, zabelim z maslom in drobtinami in takoj dam na mizo.

Nadev za koroške culice. Čespljev nadev. Sveže ali posušene česplje operem, izločim pečke in jih na tesno kuham s sladkorjem, da se zmehčajo. Primešam jim eno žlico finih drobtin, nekoliko cimeta in sladkorja. Ko se ohladi, porabim za nadev culic.

Biskotna rulada s stepeno smetano. V skledi vmešam, da naraste, pet rumenjakov in 14 dkg sladkorja. Ko je dobro vmešano, dodam sneg od petih beljakov in primešam na rahlo 9 dkg presejane moke. Zmes namažem na namažan pekač za mezinec debelo, postavim v pečico in svetlo rumeno spečem. Nato postavim na hlad, da se napol ohladi, toda mrzlo ne sme postati. Ko je napol hladno, namažem s stepeno, osladkorjeno smetano, zavijem skupaj in postavim na hlad, da se popolnoma ohladi, nato jo oblijem s čokoladnim ledom.

Čokoladni led pripravim iz 15 dkg sladkorne moke, par žlic vode in 8 dkg zribane čokolade ter pol žlice kisa. To mešam toliko časa na ognju, da se zgosti in se sveti, nato pa oblijem rulado in jo postavim na hlad, da se led do serviranja strdi.

AKO SE NE VEŠ

Šola in književnost

Nedavno so v ČSR otožno ugotovili, da se najpomembnejši češki pesniki čez čudo malo čitajo. Menda zato, ker so v srednješolskih čitankah obilo zastopani. Šola, zlasti srednja, jemlje seveda berila in domače štivo največ iz narodnih piscev. V prvi vrsti, da poделil osnovne pojme o literaturi ljudem, ki se pozneje ne bodo več bavili z njo. V drugi pa zato, da vzgaja okus bodočim čitateljem. Prvi namen se doseže, drugi po navadi — spodleti. Redek je namreč dar, s katerim posreduješ estetske vrednote; tu je treba že umetniškega duha. Učinek književnega pouka je običajno: magna fuga omnium, velikansko bežanje vseh od literature. Ta glas odličnih čeških šolnikov in kritikov je upoštevanja vreden.

Mikrofon v gumbnici

Pri snemanju zvočnih filmov kakor tudi pri reportažah za radio je včasih zelo nerodno prenašati velike težke mikrofone, ki morajo biti vselej blizu snemanih objektov, če se hoče doseči naraven glas. Zdaj pa so konstruirali mikrofona, ki je tako majhen, da se da kakor roža zatakni v gumbnico in pušča pevcu ali govorniku popolno svobodo v kretanjah, ker ostaja vedno v enaki razdalji od ust. Posebno temperamentni govorniki lahko tekaajo sem ter tje po odru, lahko se obračajo zdaj k tej zdaj k drugi skupini poslušalcev, ali pa obrnejo celo vsemu avditoriju hrbet, glas v zvočniku ostane vedno enako močan. Drobna vrstica, ki spaja mikrofona z ojačevalcem, ne ovira mnogo in se vsak prav lahko navadi nanjo.

Iskanje petroleja

Do nedavna je bilo navrtavanje novih petrolejskih vrelcev zgolj vprašanje naključja. Danes pa se petrolej prav tako išče, kakor drugi dragoceni zemeljski zakladi, ker velja vsako navrtavanje ogromno denarja in bi se ne obneslo, ko bi ostala navrtina suha. Petrolejska ozemlja preskušajo z odkravanjem, z merjenji gostote, dalje na podlagi fotografičnih snetkov iz zraka, na podlagi katerih se precej jasno vidi ali teren kaže petrolej ali ne. V najnovejšem času se iskanci precej zanesejo tudi na vohanje petroleja. V ta namen se vzamejo iz zemlje v globini dva do tri metre probe, ki jih nato hermetično zapro in potlej z vonjem določijo ali vsebujejo kaj zemeljskega plina. Iz petroleja namreč uhaajo zemeljski plini, katerih se navzame zemlja daleč na okoli, tako da zelo očitno izdajajo navzočnost petroleja.

Varikatura

Mac Donald gre in pride.

Montagu Norman,
guverner Angleške banke

»Ni ga. Ker da jih je, bi jih oil videl.«
»Ej, nič ne veš. Ne kamena ne grma ni brez spomenika. Vsa Crna gora je spomenik!«

Veliki malopridneži

Bajica je ukradl giavico kapusa. Položili so ga na klop in mu naložili 25 batin. Ivo Vrana, prismođa in narodni modrijan, gleda in klikne na ves glas z množice:

»Hvala Bogu ljudje kako mi veliki lupeži bijejo tega malega lupeža?«

(Nehote se domisiš slovenskega pregovora: Tatiče obešajo, tatove izpuščajo.)

Krivo drevo

Tako nazivajo Skadrani zoprnega človeka, ki poseda brezposem po delavnicah in moti pri poslu. Brž ko prisede kateri od znanih podrepnikov v trgovini Dušana Vučka, gre vajenec ven »po vode« in spotoma pove kakemu gospodarjevemu prijatelju, da vasuje »dru štremit« (krivo drevo). Prijatelj pošlje kave: kliče Dušana na nujen razgovor. Dušan otide in se ne vrne prej, nego je dru štremit odšel. Nauk se ponavlja, dokler se »krivo drevo« ne naveliča vasovanja.

Iz poglavja »ženske«

Savica in njena kobila

Savica Aleksina pride v Bilečo, da pri-
nese dve vreči moke. Po prihodu privede
kobilu za lipo pod džamijo. Stopi v trgo-
vino, da kupi moko, pa se vrne po vreči,
ki sta bili privezani k sedlu. Toda našla

je zgolj oglav, viseč ob lipi, a kobile ni bilo.

Bilo je že okoli poldne. Hodža kliče z džamije. Savica pride pod lipo in počne tudi ona vikati:

»Kdo si ti tam gori, nisi morda kje videl lisaste kobile?«

Hodža se razljuti, potegne staro krzo iz-za pasa in pomeri nanjo. Savica pa pobere vrženi nož in reče:

»Daj, Boga ti, vrzi mi še nožnico, ko si mi vrgeš nož.«

Za čast sestre Milice

Rade Popović iz plemena Kučev se vrača s sestro Milico iz Podgorice. Sestro napoti k svojemu očetu v Kakaricko goro, ki je tam pasel čedo ovac, sam pa krene domov mimo Doljanov. Milica spotoma naleti na 7 turških nizamov, ki so se vračali od menjave iz stražarnice. Nizami jo začno ogovarjati in ščipati. Ona se jim izvije iz rok in klikne ko ranjena levinja:

»Aj, Rade, sram te bodi!«

Brž ko je Rade čul sestrin glas, poleti ko tiger, dohiti nizame, ubije tri ter pobegne z Milico in se zapre v mesto Medun.

Na ta dogodek so Albanci skovali pesem, ki se v njihovem jeziku še danes na glas peva:

Čo Kalabi, prej Doljani
kresi puška Rad Jovani,
prebi Toske prej Doljani.

D.

HUMOR V SLIKAH

»Žal nimamo klobuka vaše številke, toda ali ne bi vzeli dva?«

»Toda, Marija, zakaj si niste umili rok, preden ste zamesili?«

»Saj ni nič, milostiva! Ko bi le vedeli, kakšne so bile moje roke, preden sem začela!«

Prevežani hribovec

»Lepo tele si original s seima Jurij. Koliko si dal zanje?« — »I, plačal nisem niti pare več, kakor je gospodar zahteval.« — »No, koliko pa je hote!?« — »Niti pare več, kakor sem mu plačal.«

»Uslušite me gospodična in bodite solnce mojega življenja!«

»Zelo rada bi bila 150 milijonov km daleč od vas!«

Mati: »... princ in princesa pa sta živela še mnogo let srečno skupaj.«

Hči: »Ah, jaz sem pa mislila, da sta se poročila!«

Ugrabitev hčere lastnika menezarije